

SEANCES DU VENDREDI 27 OCTOBRE 1989
VERGADERINGEN VAN VRIJDAG 27 OKTOBER 1989ASSEMBLEE
PLENAIRE VERGADERINGSEANCE DU MATIN
OCHTENDVERGADERING

SOMMAIRE:

PROPOSITIONS DE LOI (Dépôt):

Proposition de loi relative à l'interruption de grossesse, tendant à modifier les articles 348, 350 et 351 du Code pénal et à abroger les articles 352 et 353 du même code.

Proposition de loi relative à l'application des articles 350, 351, 352, 353 et 383 du Code pénal.

Proposition de loi modifiant les articles 350 à 353 du Code pénal relatifs à l'avortement (*Docs. nos 569-1 et 2*).

Proposition de loi modifiant les articles 348 et 350 à 353 du Code pénal et insérant un article 353bis dans le même code.

Proposition de loi modifiant les articles 350 à 353 du Code pénal relatifs à l'avortement (*Docs. nos 594-1 et 2*).

Discussion générale (Reprise). — *Orateurs*: MM. Diegenant, Evrard, Van Rompaey, Stroobant, p. 254.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

INHOUDSOPGAVE:

VOORSTELLEN VAN WET (Indiening):

Voorstel van wet betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde wetboek op te heffen.

Voorstel van wet betreffende de toepassing van de artikelen 350, 351, 352, 353 en 383 van het Strafwetboek.

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 350 tot 353 van het Strafwetboek betreffende de zwangerschapsafbreking (*Gedr. St. nrs. 569-1 en 2*).

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 348 en 350 tot 353 van het Strafwetboek en tot invoeging van een artikel 353bis in hetzelfde wetboek.

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 350 tot 353 van het Strafwetboek betreffende de zwangerschapsafbreking (*Gedr. St. nrs. 594-1 en 2*).

Algemene beraadslaging (Hervatting). — *Sprekers*: de heren Diegenant, Evrard, Van Rompaey, Stroobant, blz. 254.

PRESIDENCE DE M. SWAELEN, PRESIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER SWAELEN, VOORZITTER

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.
De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 10 heures.
De vergadering wordt geopend te 10 uur.

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING, STREKKENDE OM DE ARTIKELLEN 348, 350 EN 351 VAN HET STRAFWETBOEK TE WIJZIGEN EN DE ARTIKELLEN 352 EN 353 VAN HETZELFDE WETBOEK OP TE HEFFEN

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE TOEPASSING VAN DE ARTIKELLEN 350, 351, 352, 353 EN 383 VAN HET STRAFWETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 348 EN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK EN TOT INVOEGING VAN EEN ARTIKEL 353BIS IN HETZELFDE WETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

Hervatting van de algemene beraadslaging

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'INTERRUPTION DE GROSSESSE, TENDANT A MODIFIER LES ARTICLES 348, 350 ET 351 DU CODE PENAL ET A ABROGER LES ARTICLES 352 ET 353 DU MEME CODE

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'APPLICATION DES ARTICLES 350, 351, 352, 353 ET 383 DU CODE PENAL

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 348 ET 350 A 353 DU CODE PENAL ET INSERANT UN ARTICLE 353BIS DANS LE MEME CODE

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

Reprise de la discussion générale

De Voorzitter. — Wij hervatten de algemene beraadslaging over de voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking.

Nous reprenons la discussion générale des propositions de loi relatives à l'interruption de grossesse.

Het woord is aan de heer Diegenant.

De heer Diegenant. — Mijnheer de Voorzitter, mijn invalshoek bij de behandeling van het wetsvoorstel, door de indieners wellicht gevolgd in hun kantoor, is tweevoudig.

Ik wil het eerst toetsen aan de biologische kennis over het ontstaan en de evolutie van het menselijk leven. Ten tweede wil ik de aspecten inzake volksgezondheid die aan het voorstel zijn verbonden, evalueren en nagaan of dit voorstel de volksgezondheid inderdaad verbetert.

Hierbij wil ik refereren aan vergelijkbare situaties en evaringen in het buitenland, waar bestaat wat dit voorstel wil. Ik wil ook peilen naar de bedoelingen en de gevolgen van het voorstel en nagaan of wat de indieners op het oog hebben daarmee overeenkomt.

Een sanitaire invalshoek ligt voor de hand.

Al lijkt hij in het debat niet steeds essentieel, hij is niet onbelangrijk en roept emoties op. Naast fundamentele overwegingen inzake mensenrechten, met als meest fundamenteel recht het recht op leven, naast het recht op vrijheid, worden immers in het debat ter ondersteuning van het wetsvoorstel elementen aangebracht die behoren tot het domein van de volksgezondheid. Daarvoor is niemand ongevoelig. Wij spreken hier bijgevolg niet alleen over strafrecht, maar ook over volksgezondheid.

Vanuit de biologische wetenschap stellen wij de vraag vanaf wanneer er een nieuw menselijk wezen is. Vanuit de wetenschap en op een objectieve wijze willen wij nagaan over wie het gaat bij een abortus, over welk leven dat vrijwillig wordt afgebroken.

Met de heer Lallemand en de heer Erdman als voornaamste woordvoerders, gaan sommigen bij de motivatie van het wetsvoorstel uit van een sociale realiteit, van een gedragswijze bij de bevolking. Abortus *provocatus* zou volgens hen tot het dagelijks leefpatroon, tot de normale gedragswijze van een deel van de

bevolking zijn gaan behoren. Peilingen hebben aangetoond hoe groot die groep momenteel is.

Anderen zoals mevrouw Herman, mevrouw Aelvoet en mevrouw Truffaut leggen in hun motivatie de nadruk op de ernstige noodsituatie waarin een zwangere vrouw zich kan bevinden en die moet worden verholpen met rechtszekerheid en gelijkheid voor alle vrouwen.

Bij onze evaluatie hebben wij deze motiveringen, die niet noodzakelijk uit hetzelfde publiek naar voren komen, niet uit het oog verloren. Wij wensen echter bij de beoordeling van het voorstel uit te gaan van ware, maar ook objectieve gegevens. De objectieve wetenschap moet ons met haar inzichten bij het debat helpen zoals zij helpt bij de bevordering van de volksgezondheid. Wat wetenschappelijk vaststaat kan niet blijvend worden genegeerd. De wetenschap, door wat technisch mogelijk maakt, maar meer nog door het inzicht dat zij bijbrengt, beïnvloedt op bepalende wijze het denken van de mens.

Alvorens tot de beoordeling van het voorstel over te gaan maak ik enkele beschouwingen over het verloop van de besprekingen in de gemengde commissie voor de Justitie en de Volksgezondheid van de Senaat. Alle vriendelijkheid ten spijt, kreeg de bespreking in de commissie nooit de allure van een openbaar debat, wat mij meer dan eens heeft verwonderd. Er was een bespreking met woord en wederwoord, zelden een dialoog. Dit is spijtig genoeg meer dan eens het geval in het Parlement. Door de indieners van het voorstel werd misschien wel geluisterd, maar zelden werd er een antwoord gegeven op de tegenargumentatie.

Van bij het begin van het debat herhaalden de indieners hun thesissen steeds opnieuw, niet zonder bewogenheid, maar standvastig.

Door de organisatie van het debat werd hun voorstel tot basistekst van de discussie gepromoveerd, en werd hij bejegend met het gezag van een ontwerp, met het gezag van een tekst voorgedragen door de regering, die over een parlementaire meerderheid beschikt. Onze fractie werd resoluut in de oppositie geduwd. «Het Parlement moet zich hierover uitspreken», werd het eufemisme waarmee bedoeld werd «ons voorstel moet er nu door».

Nochtans bestonden er in het Parlement heel wat andere teksten die alternatieven aanreikten. Die alternatieven werden door de indieners zelfverzekerd en als onverzoenbaar met hun uitgangstheze van de hand gewezen. Hun hoofdmotivatie was de volgende: ofwel kiest men voor het recht van de vrouw op abortus en is men voor ons voorstel, ofwel kiest men voor elk verwekt ongeboren menselijk leven.

Tussen die hypothesen werd een consensus onmogelijk geacht en een ware dialoog overbodig. Met wie principieel en sterk hecht aan het recht op leven van het ongeboren kind over zijn hele levensloop, is volgens hen geen discussie mogelijk. Er kwam dus geen debat over de uitgangspunten. Onze prioritaire waarden zijn niet de uwe, zegden zij. Iedereen is vrij zijn waarden te bepalen en elke waarde is evenwaardig, was een ander element van hun axioma.

Zeker, collega's, elk uitgangspunt en ook elke idee is eerbiedwaardig, maar ik hoorde nooit iemand beweren dat elke idee gelijkwaardig zou zijn, zelfs in een pluralistische samenleving. De meerderheid achter het voorstel bleef aandachtig.

Er ontstond nochtans een zachte deining toen het om het vaderschap of het moederschap van het voorstel ging. Er werd blijkbaar een paar keer haasje-over gespeeld. Collega Lallemand eiste het vaderschap op en klaarblijkelijk kreeg hij het.

Er kwam nog meer deining toen er vragen rezen rond de betekenis van de Nederlandse tekst ten opzichte van de Franse. Het kwam tot een discussie en overleg in het kamp van de voorstanders. Als de bespreking in de commissie enig nut heeft gehad dan was het wel dat de tekst van het voorstel werd opgehelderd. Nu werd duidelijk waarover het ging.

Het kwam vast te staan dat de Franse tekst de basistekst was, de Nederlandse tekst een onjuiste vertaling. Een vertaling van wat kon men zich afvragen. Van de Franse tekst of van het inmiddels aangepaste politiek compromis dat tussen de verdedigers van het voorstel werd aangegaan? De Nederlandse tekst bleek onvoldoende bijgewerkt. Hij liet er nog twijfel over bestaan dat tijdens de eerste drie maanden van de zwangerschap de toegang tot abortus voor de vrouw, weliswaar onder medisch verantwoorde omstandigheden, onderhevig kon zijn aan de controle van de rechter. Na enige tijd werd duidelijk dat dit niet het geval zou zijn.

Wie de tekst van het voorstel verder leest, komt tot de vaststelling dat hij leidt tot vrije abortus, meer zelfs, tot een recht op abortus *provocatus* voor de vrouw. Het ingenieuze van de tekst bestaat erin dit gegeven te versluieren.

De vraag rijst aan welke zorg van de indieners, aan welk van de twee groepen die ik daarnet schetste, het best tegemoet werd gekomen.

Mevrouw Aelvoet zegt: «De optie van dit voorstel is niet de vrije, algemene toegang tot abortus.» Ik antwoord hierop: meer nog dan toegang tot abortus leidt het voorstel voor de vrouw tot het recht op abortus. Misschien was dit niet de optie, maar het is wel het resultaat van deze tekst.

Ik nodig alle collega's uit de tekst van het voorstel eventueel te herlezen; ook de bevolking nodig ik daartoe uit. De tekst is kort. De essentie ervan is niet zo moeilijk te onderscheiden van het minder fundamentele.

De draad van de redenering die leidt tot het «recht op abortus» van de vrouw is de volgende. Ik teken hem eenvoudig en doe mijn uiterste best om er geen karikatuur van te maken. Een eerste fase: tot twaalf volledige weken na de bevruchting.

Ten eerste, een vrouw in nood heeft recht op abortus.

Ten tweede, de vrouw alleen bepaalt of zij in nood is, en zij alleen bepaalt wat nood is.

Ten derde, haar vraag om abortus is het objectieve bewijs van haar noodsituatie.

Ten vierde, haar vraag aan de arts is voor hem de objectieve indicatie, die hem dan ook verplicht tot onmiddellijk handelen.

Ten vijfde, de arts stelt de wil tot abortus vast, pleegt de ingreep of weigert en verwijst eventueel naar een collega.

Ten zesde, de beslissing tot abortus wordt door geen college, ook geen rechter beoordeeld noch vóór noch na de ingreep.

Een tweede fase: vanaf de dertiende week van de zwangerschap tot het einde ervan.

Ten eerste, de vraag van de vrouw tot abortus blijft bepalend.

Ten tweede, de arts tot wie zij zich wendt, gelijk welke, oordeelt over haar gezondheidstoestand en de bedreiging ervan door het kind dat de vrouw draagt. Hij vraagt advies aan een collega, gelijk welke.

Ten derde, dezelfde arts oordeelt over de kwaliteit van het kind dat wordt verwacht en vraagt advies aan een collega.

Ten vierde, op vraag van de vrouw, en zijn oordeel, beslist of weigert hij tot abortus over te gaan. Hij kan tot abortus besluiten wanneer een ernstig gevaar bestaat voor de gezondheid van de vrouw. Hierbij zegt de tekst nergens wat een ernstig gevaar, noch wat gezondheid betekent, twee complexe, maar ook zeer relatieve begrippen.

Ten vijfde, wanneer het de kwaliteit van het kind betreft, zegt de tekst dat de arts tot abortus mag beslissen wanneer het over een uiterst zware kwaal gaat, op het ogenblik van de beslissing als ongeneeslijk te aanzien. Ook hier, hoewel het streven naar een ernstige omschrijving niet kan worden ontkend, blijft heel wat ruimte voor subjectieve interpretatie.

Ten zesde, ook in deze periode, zoals tijdens de vorige periode van de zwangerschap, is er geen toetsing of begeleiding van de beslissing van de arts, tenzij eventueel nadien en op basis van vage gegevens.

Ten zevende, nergens in de tekst komt het woord of het begrip «therapeutische abortus» voor, noch wanneer het gaat over de periode vóór de dertiende week van de zwangerschap, noch erna. Het voorstel handelt niet aantoonbaar over therapeutische abortus. Ik geef hiervoor een tweevoudig bewijs.

Inzake de therapeutische abortus bestaat in ons land geen probleem. De procedure hiertoe bestaat en is in de huidige rechtspraak geregeld. Het voorstel zegt dat een geneesheer, verpleegkundige of paramedicus zijn of haar medewerking mag weigeren aan de handeling, door dit voorstel omschreven als abortus *provocatus*, terwijl geen medicus of wie met hem samenwerkt zich deontologisch gezien aan zijn therapeutische plicht mag onttrekken.

Het spijt mij te moeten vaststellen: vóór de dertiende week van de zwangerschap bestaat een absoluut recht op abortus; vanaf de dertiende week van de zwangerschap bestaat een getemperde toelaatbaarheid.

Bij een breed publiek leeft nog de overtuiging dat het voorstel de weergave is van de zorg van de dames Herman en Aelvoet. In werkelijkheid haalde in het voorstel de vraag van collega's Lallemand en Erdman de bovenhand. Met een aantal bijzondere gevallen voor ogen waar iedereen begrip voor heeft, werd deze algemeenheid afgedwongen. Het voorstel komt neer op het invoeren van een recht op abortus in medisch verantwoorde omstandigheden — de waarheid gebiedt dit te zeggen —, het recht naar het voorbeeld van wat nog bestaat in de Verenigde Staten, zo meen ik te verstaan uit de toespraak van de heer Seeuws, fractievoorzitter van de SP.

In de commissie, om tactische redenen misschien, maar ook logisch met zichzelf en hun thesis weigerden de voorstanders van het voorstel een open debat op basis van hun uitgangspunt: ofwel is men voor het recht op abortus, ofwel is men voor het recht op leven. Vrezen ze misschien dat een intense dialoog leden van hun fracties zou doen nadenken? In de benadering van hun bijkomende hypothesen tot motivatie van hun voorstel, toonden de voorstanders zich niet erg rationeel.

De suggestie om van bevoorrechte getuigen getuigenissen in te winnen uit landen waar hun voorstel sedert minstens tien jaar wet was, werd afgewezen als onnodig en leidend tot tijdverlies.

Zo een voorstel leek ons nochtans objectief en rationeel, zeker bij het begin van een debat en daarenboven in een nieuwe legislatuur. Het excessieve van deze houding werd nadien wellicht aangevoeld. Hoe kan anders worden verklaard dat het verslag over de bespreking in de commissie een aantal bijlagen bevat met getuigenissen, weliswaar uit ons eigen land? Deze getuigenissen werden niet afgelegd in de huidige commissie maar wel tijdens de bespreking in de loop van de vorige legislatuur.

De voorstanders van het voorstel verdedigen onder meer de hypothese dat vrije abortus het aantal abortussen doet dalen, dat vrije gemedicaliseerde abortus de clandestiene abortus uit de wereld helpt. Deze hypothese wordt door de ervaring in landen waar gemedicaliseerde abortus vrij is, nergens bewaard; de eerste zeker niet, de tweede min of meer. Een hypothese die getoetst wordt op haar waarde, maar onwaar wordt bevonden, wordt verlaten. In dit geval wil men op basis van zo'n hypothese het voorstellen van een wet motiveren, tenzij natuurlijk deze hypothese bijkomstig zou zijn.

Ik kan mij niet van de indruk ontdoen dat tijdens de besprekingen in de commissie een voorbeeld werd gegeven van een bepaalde schizofrenie die overal in het abortusdebat haar intrede heeft gedaan. Ik geef twee voorbeelden. Dezelfde mensen die verklaren gekant te zijn tegen abortus, het als een kwaal en een kwaad aanzien, verklaren terzelfder tijd dat abortus vrij toegankelijk moet zijn en geloven dat abortus *provocatus* minder zal voorkomen als het vrij toegelaten is.

Dezelfde mensen, die verklaren dat een ethische code dringend noodzakelijk is in verband met *in vitro* fertilisatie en genetisch onderzoek, weigeren eenzelfde wetenschappelijke redenering in verband met abortus *provocatus*. Het Europees Parlement schrapte in maart jongstleden, omzeggens unaniem, in afwachting van een ethische code, alle betoelaging van het genetisch

onderzoek omdat wordt gesteld dat, eens de eicel door de mannelijke cel bevrucht werd, er een nieuw geïndividualiseerd menselijk wezen is ontstaan. Datzelfde Parlement aanvaardt evenwel terzelfder tijd dat deze vaststelling, hoe ethisch en wetenschappelijk ook, om politieke redenen niet mag worden aangewend in het abortusdebat.

Onder de biologische wetenschappers over heel de wereld bestaat nochtans een consensus dat het van bij de bevruchting om een mens gaat die zijn levensevolutie begint. Het is een ononderbroken, gestage evolutie van bevruchting tot dood. Dit is geen hypothese, maar een getoetste wetenschappelijke zekerheid. Deze zekerheid is absoluut geworden. Zo werd in de Verenigde Staten door het opperste gerechtshof de uitspraak van 1973 die het recht voor de vrouw op abortus *provocatus* had ingevoerd — een regeling vergelijkbaar met dit voorstel — op basis van deze nieuwe zekerheid teruggeschroefd, teruggenomen.

Bij abortus gaat het om twee menselijke wezens. Als er nog enige twijfel bestond in 1973 over de prille beginperiode van de levensevolutie van het ongeboren kind, dan is deze twijfel thans geheel uitgesloten. Deze wetenschappelijke zekerheid brengt niet alleen in de Verenigde Staten, maar ook elders in de rechtspraak en in het politieke denken en handelen een kentering teweeg. De gemeenschap neemt opnieuw haar recht en plicht op zich om het ongeboren leven te beschermen. President Bush, een rechtstreeks verkozen president, bevestigde vorige week zijn standpunt voor het Congres. Eens te meer zei hij dat hij zijn veto zou uitspreken tegen wetsvoorstellen die een kostenvergoeding voor abortus *provocatus*, in andere gevallen dan in deze waarin het leven van de moeder in gevaar is, invoeren.

Men kan er niet onderuit. De biologische wetenschap is formeel. Het gaat niet om een aarzelend, beginnend menselijk leven of om leven van menselijke aard. Het gaat wél om het leven van een mens in de eerste fase van zijn bestaan. Sommige wetenschappers relativeren dit door te stellen dat de mens in het begin van zijn evolutie, van zijn levensloopbaan zijn intrinsieke waarde ontleent aan de waarde die zijn omgeving hem toekent. Nederlanders, en recent nog een Gents hoogleraar, laten zich wel eens door deze stelling verleiden. Hun stelling verliest echter internationaal, zoals de jongste gezaghebbende verklaringen en resoluties aantonen, alle geloof. Laten wij de biologische feitelijkheid onder ogen zien en het ethisch denken eraan toetsen.

Ik wil het voorstel op zijn merites inzake de concrete volksgezondheid beoordelen. Het voorstel heeft als uitgangspunt, als prioritaire bekommernis, de zwangere vrouw, haar integriteit en haar gezondheid. De individuele vrouw en de zorg om haar gezondheid, zelfs als ruim opgevat begrip, is een zorg die wij oprecht delen.

De huidige wettelijke situatie in ons land zou de gezondheid van de vrouw bedreigen. Mag ik terloops doen opmerken dat er in ons land geen wettelijk vacuüm — zoals wel eens wordt gesuggereerd —, maar een justitieel vacuüm bestaat? Kan er iemand een voorbeeld aanhalen — zelfs vooraleer dit vacuüm bestond —, van een vrouw wier gezondheid ernstig werd bedreigd door een zwangerschap en die omwille van het vrijwillig afbreken van deze zwangerschap, voor de rechter werd gebracht en veroordeeld?

Men zal er geen vinden. Abortus om therapeutische redenen, zelfs wanneer het begrip «gezondheid» complex is, wordt algemeen aanvaard. In de huidige wet de oorzaak zoeken voor clandestiene abortus is dus niet terecht. Het is eerder de omgeving van de vrouw, de sociale context waarin zij leeft, die aanleiding geeft tot clandestiene abortus en dus oorzaak is van de risico's die zij loopt.

Een zwangerschap brengt vaak emotionele wankelbaarheid met zich, zo leert de medische wetenschap, zowel bij de man als bij de vrouw, wanneer hij ze vaststelt bij iemand met wie hij zich verbonden voelt. Deze instabiliteit vergt begeleiding en herstelt zich ook weer. De medische wetenschap getuigt dat abortus in sommige gevallen levenslange letsels nalaat, vooral van psychosomatische aard. Gelukkig is dit vaak niet het geval, maar dit rechtvaardigt niet het risico die letsels wel te laten

oplopen. Dit wetsvoorstel geeft aanleiding tot de veralgemening van abortus *provocatus* en dus van de veralgemening van het risico. Dezelfde redenering geldt voor het risico op steriliteit.

Zoals dit wetsvoorstel is gestructureerd, zet het normaal aan tot het tot stand komen van een nieuw specialisme, namelijk dat van de geneesheer bedreven in abortus *provocatus*. Dit betekent zeker een medische veiligheid, maar houdt tevens risico's in. Deze evaluatie kan onwaarschijnlijk klinken, maar zij is het niet.

Het voorstel bepaalt geen enkele specifieke erkenning voor de arts die abortus wil uitvoeren. Geen arts is ertoe verplicht, maar elke arts mag abortus uitvoeren. De bereidheid van een arts tot abortus zal uiteraard niet alleen te maken hebben met ethische overwegingen, maar ook met medische bekwaamheid. Om in het uitvoeren van abortus bedreven te worden, zoals in elke medisch-technische ingreep, is het uitvoeren van een minimum aantal ingrepen noodzakelijk, wat men in het jargon een «kritische massa» noemt. Deze «kritische massa» zal de arts willen verwerven. Het gezondheidsrisico voor de vrouw verhoogt met de duur van de zwangerschap, maar ook met de onervarenheid van de arts. Gelijkheid van honorarium en gelijkheid van risico zijn dan ook met dit voorstel niet gewaarborgd. Gelijkheid in discretie evenmin. Het voorstel sluit ook niet uit dat vrouwen goedkopere hulp zoeken en vermijdt clandestiene en dus medisch risicovolle abortus niet.

Maar zelfs de grootst mogelijke medisch-technische perfectie neemt niet weg dat abortus *provocatus* steeds een tegennatuurlijke daad blijft. Geen menselijk leven ontstaat en bewijst zijn levenskracht om afgebroken te worden. Geen band tussen moeder en ongeboren kind wordt gelegd om verbroken te worden. Ingaan tegen de natuur laat sporen na. Er bestaan zoveel andere manieren om een zwangere vrouw in nood werkelijk te helpen. Wellicht vergen ze meer altruïsme dan een afbrekende, medische ingreep. De ervaring uit het buitenland leert dat, wanneer de vrouw zoals in dit voorstel het recht op abortus krijgt, de arts, vaak ook om psychologisch te overleven, afstand doet van zijn volwaardig arts-zijn en een louter technisch helper wordt. Hij wordt louter verloskundige. Hij doet afstand van de essentie van zijn arts-zijn, namelijk, van zijn diagnosecapaciteit en van zijn oordeel over therapie.

De neutrale informatie — zoals in dit voorstel voorgeschreven en volgens sommigen de hoeksteen van het voorstel die het voor hen aanvaardbaar maakt — over de risico's van de ingreep, over de alternatieven voor abortus, over anticonceptie wordt snel via een videofilmpje verstrekt. De vrouw mag immers niet worden beïnvloed, enkel neutraal voorgelicht.

Genetisch onderzoek verdient aanmoediging. Meer weten over hoe het ongeboren kind er later zal uitzien, wat zijn «zijn» bepaalt, hoe het zich op het vlak van gezondheid en levensverwachting aankondigt, is om vele redenen aantrekkelijk. Abortus op basis van predictief genetisch onderzoek zit mee in de overweging, maar niet in de formulering van dit wetsvoorstel.

Uit de opgedane ervaring blijkt dat tien procent vergissingen in de huidige stand van de nog beperkte predictiemogelijkheden normaal is.

Laten wij dus voorzichtig zijn met overwegingen betreffende de kwaliteit van het verwekte, nog niet geboren kind.

Genetisch onderzoek moet in de eerste plaats inzicht brengen in het bestrijden en voorkomen van ziekten. Het mag geen automatische «screening» worden die leidt tot de beslissing of een mens mag geboren worden of niet.

De reacties van de bonden voor gehandicapten op het voorstel Herman-Michielsens wijzen erop dat er ook achter zijn handicap — en terecht — een zich volwaardig achtend mens staat.

Wanneer is aangetoond dat de hypothese van verbetering op het vlak van de volksgezondheid — hypothese die door de verdedigers van het wetsvoorstel wordt vooropgesteld — slechts gedeeltelijk wordt bewaarheid — laten we breed zijn —, dan moet nog worden gewezen op de nieuwe, onverwachte risico's die door een vrije toegang tot abortus *provocatus* in het leven worden geroepen.

Er werd aandacht gevraagd voor de demografie. We willen niet zo ver gaan te beweren dat omwille van het feit dat abortus in sommige landen van de wereld wordt aangewend als techniek voor de afremming van de bevolkingsaan groei, zulks abortus tot hoofdreden maakt van de spectaculaire daling van het aantal geboorten in de Westerse landen. We menen eerder dat de geestesgesteldheid, die voor sommigen abortus aanvaardbaar maakt, ook leidt tot minder geboorten.

De wetgeving inzake orgaantransplantatie wil elke commerciële activiteit rond menselijke organen voorkomen. Er wordt echter niets voorgeschreven omtrent het stoffelijk overschot van de geaborteerde foetus. Hier dreigt derhalve commercialisering.

Het recht op abortus voor de vrouw zal ook een ander, onverwacht neveneffect hebben, namelijk de derespansibilisering van de man.

Het buitenland leert dat mannen in het alleenbeslissingsrecht van de vrouw een alibi vinden om de vrouw ook alleen te laten opdraaien voor de opvoeding van haar kinderen.

Daarenboven blijkt, dat waar een recht op abortus wordt ingevoerd, de kindermishandeling allerminst afneemt. De kinderen blijken er niet meer «gewenst» te zijn — integendeel — daar waar abortus *provocatus* als een recht bestaat, dan daar waar uit respect voor het ongeboren kind, dit recht niet bestaat.

Draagt dit wetsvoorstel bij tot een betere fysieke en psychische volksgezondheid? Het antwoord is twijfelachtig. Het roept integendeel heel wat nieuwe gezondheidsproblemen op.

De abortusproblematiek waarover het in dit voorstel gaat, heeft slechts als uitgangspunt te maken met de gekende therapeutische abortus. Abortus om grondige medische redenen, uitgevoerd na zorgvuldig overleg onder specialisten van verschillende disciplines en na waarschuwing van de Orde van geneesheren en het gerecht, staat veraf van dit voorstel. De abortus waarover het hier gaat, heeft nog weinig te maken met volksgezondheid, ook al worden om het voorstel te verdedigen nog maar al te graag dramatische, maar gelukkig vervlogen beelden opgehangen.

Is dit voorstel sociaal? Vaak komt het over alsof de tegenstander van dit voorstel zijn sociale zin verloren zou zijn.

Niemand beweert dat de opvang en begeleiding van zwangere vrouwen niet kan verbeteren; dat de omstandigheden die aanleiding geven tot nood in vele gevallen niet kunnen worden voorkomen of worden weggenomen. Ook de sociale aanvaarding van zwangerschap kan veel verbeteren.

Evenwel, echte sociale zin is niet selectief. Dezelfde kommer, dezelfde fundamentele bescherming en zorg voor de mens, moet worden opgebracht voor elke mens, op elk ogenblik van zijn bestaan. De basisverklaring van de rechten van de mens — met als basisrecht, het recht op leven —, de grondwet van de mensheid, richt zich tot alle bestuurders. Selectieve sociale zin geeft al eens aanleiding tot permissiviteit.

Zou, wie zich verzet tegen een vrij recht op medisch veilige abortus, uit de tijd zijn? Redeneert hij vanuit vergeelde waarden?

We menen van niet. Met degene die over de grenzen van ons land wil kijken, stellen we vast dat het recht op leven van het ongeboren kind en zijn bescherming, meer dan ooit in de belangstelling staat, dat dit recht meer dan ooit teruggevorderd wordt.

In alle sereniteit moeten wij zeggen dat het niet ontkend kan worden dat politieke overwegingen, evenzeer als ideologische, dit debat beheersen. Er werd ten aanzien van de inhoud van het voorstel een akkoord gesloten tussen partners met een uiteenlopende visie, met een verschillend uitgangspunt. De vriendelijke onverzettelijkheid van de meerderheid in de commissie, meer nog dan pamfletten, overtuigt ons daarvan. Daarom is er ook geen dialoog.

De vraag rijst of voor sommigen het cement van de wijselmeerderheid niet de kans is de aanhangers van het sociaal-personalisme in het hart te treffen? We leven al lang niet meer in de negentiende eeuw. De tweede wereldoorlog is sedert

45 jaar voorbij. Sedert Willy Calewaert, twintig jaar geleden, het eerste wetsvoorstel tot wijziging van de strafwet inzake abortus indiende, is een lange periode voorbijgegaan.

De omstandigheden van toen zijn niet meer die van nu. Als het stormt, moet men zich soms bukken. Maar de wind waait terug.

De uitgangshouding bij dit debat, klaar vertolkt door collega Erdman, opgedrongen door de meerderheid die zich tot nu toe in dit debat manifesteerde, is verkeerd. Zij is de negatie van de consensusmaatschappij.

Het resultaat van deze werkwijze, de tekst die we vandaag evalueren, is zonder meer schokkend. Hij is excessief en uit de tijd. Niemand in dit halfroond of bij de bevolking wendt zich af van de vrouw in nood.

Dit wetsvoorstel gaat weliswaar uit van de situatie van de vrouw in nood. De tekst mondt echter elders uit, namelijk in abortus op vraag en in een recht op vrije abortus.

Mijnheer de Voorzitter, ik ga akkoord met degenen die voorstellen dat dit debat kan leiden tot een nieuwe bewustwording en bewustmaking tot meer opvoeding en beleidsvriendelijkheid ten opzichte van vrouw, kind, gezin en verantwoordelijkheid.

We staan open voor dialoog en debat over een tekst die werkelijk handelt over het brengen van rechtszekerheid en gelijkheid in echt bepaalde gevallen waarin abortus om gezondheidsredenen aangewezen is.

Van een senator, zo blijkt, wordt verwacht dat hij spreekt namens het volk en tevens dat hij wijs is.

Als ik de reacties van de bevolking opvang en merk wat er in beweging komt bij hen die, zoals wij, geschokt zijn door dit voorstel, dan heb ik niet de indruk alleen te staan. Hoe vaker ik de tekst van het voorstel herlees en nadenk over de uiteenlopende bedoelingen die eraan ten grondslag liggen en ook over de gevolgen, hoe meer ik ervan overtuigd geraak dat het ook wijs is te beletten dat dit voorstel ooit wet wordt. *(Applaus.)*

M. le Président. — La parole est à M. Evrard.

M. Evrard. — Monsieur le Président, le PSC, face à la proposition de loi Herman-Michielsens-Lallemand de dépenaliser l'avortement, est conscient du conflit de valeurs qui en résulte: la protection de la vie de l'enfant et la rencontre de la détresse de la mère. Aussi, a-t-il accepté de participer au débat et de discuter d'une éventuelle modification de la législation actuelle.

Préalablement, il avait demandé que le gouvernement accepte ses propositions de loi et de décret visant à promouvoir l'accueil de la femme et de l'enfant en vue de prévenir de cette façon l'avortement. Nous demandions que soient mises en place des mesures favorisant l'encadrement psychologique et financier des mères en détresse, une plus grande sécurité pour les familles d'accueil et des facilités de procédure en matière d'adoption, enfin, une information plus fournie de la contraception. Pour cela, le PSC avait déposé des propositions de loi et de décret dès 1987, redéposées en 1988.

Je rappelle brièvement leur teneur. Parmi celles-ci relevons notamment: l'instauration d'un régime unique d'allocations familiales concrétisant le principe: un enfant égale un enfant; l'octroi du minimex au taux ménage pour l'isolé avec enfants à charge; le droit au minimex pour les mineures enceintes isolées; la valorisation des années de maternité, bonification de six mois par grossesse, d'un an pour les grossesses à partir du troisième enfant, pour la pension de retraite; le remboursement des contraceptifs et le développement d'une politique d'information concernant l'éducation affective et sexuelle; le développement d'une information à destination des médecins généralistes et gynécologues sur les droits et aides existant en matière d'accueil de la femme et de l'enfant; le développement du fonctionnement et des missions des maisons maternelles, de manière à encourager les actions en faveur de la réinsertion économique et sociale des mères; l'allongement du congé de maternité à concurrence de deux semaines à prendre avant la naissance du troisième enfant; l'octroi d'une priorité au logement social à la mère célibataire;

l'octroi d'une indemnité de maternité pour la femme indépendante; une pause carrière de cinq ans, à raison de 10 500 francs par mois, accordée aux mères ayant plus de trois enfants en bas âge.

Toutes ces propositions de loi ou de décret favoriseront l'accueil de l'enfant, aideront les couples ou la mère en détresse et éviteront la solution extrême qu'est l'avortement. Quelques-unes, certes, furent votées: fiscalité, minimex, contraceptif, mais beaucoup reste à faire. Vous me direz que ces mesures demandent trop d'argent, mais lorsqu'il faut en trouver, on y parvient toujours! On ne peut d'ailleurs continuellement se retrancher derrière le budgétaire pour refuser de prendre réellement en considération des mesures qui touchent à des choix de société.

Sans verser dans la démagogie, j'insisterai sur l'urgence de venir réellement en aide aux mamans qui souffrent d'une grossesse indésirée en leur offrant le plus large éventail possible de solutions.

En effet, la plupart des femmes candidates à l'interruption de grossesse sont des femmes abandonnées, si ce n'est physiquement, du moins moralement. Plus de 5 000 femmes, qui veulent recourir à l'avortement, se retrouvent seules. Ces milliers de femmes renonceraient sans doute à leur volonté d'interrompre leur grossesse si la société leur offrait, au travers d'une cellule d'accueil préconisée du reste par le PSC, un encadrement matériel et psychologique leur permettant de faire face au quotidien de la vie.

Il convenait donc préalablement à la discussion de cette proposition de loi de voter toutes les mesures favorisant l'accueil de l'enfant et l'aide à la mère en détresse. Je regrette que les partisans de la proposition de dépenalisation n'aient pas voulu répondre, par souci de hâter la procédure, à l'esprit d'ouverture et de dialogue dont a fait preuve le PSC en déposant une série d'amendements montrant ainsi sa volonté de ne pas clore le débat et de permettre au moins simultanément l'adoption de plusieurs de ces mesures. Puis-je rappeler que les auteurs de la proposition de dépenalisation jugeaient eux-mêmes, dans le développement de leur proposition, que ces mesures étaient indispensables?

Voilà, monsieur le Président, de manière bien schématique, une des raisons pour lesquelles je ne voterai pas cette proposition de loi telle qu'elle nous est présentée. Je dis «schématique» car je laisserai à d'autres de mes collègues le soin de développer les arguments qui ont incité le groupe PSC à déposer des amendements.

Je voudrais, à cette tribune, apporter le modeste témoignage du médecin de campagne confronté à la réalité de tous les jours.

Veillez m'excuser de parler d'un cas ponctuel mais, à mes yeux, il est l'illustration parfaite du dommage irréversible que cette proposition pourrait créer demain s'il n'y a pas de garde-fous légaux comme je viens de le préconiser.

Ainsi, il y a une dizaine d'années, une maternité de la région namuroise défrayait la chronique nationale en pratiquant de manière courante l'interruption de grossesse. A la même époque, les conseillers provinciaux PSC avaient exigé et obtenu de leur partenaire socialiste la création d'une cellule d'accueil, dans laquelle le passage était obligatoire.

J'ai vécu professionnellement le cas suivant: une jeune fille de 16 ans, enceinte, fut moralement contrainte par ses parents d'avorter. Ceux-ci estimant le passage devant la cellule d'accueil comme une démarche administrative inutile, passèrent outre, en accord avec le gynécologue. A la sortie de la clinique, la jeune fille prit une dose mortelle de barbituriques et il fallut, après plusieurs jours de coma, de nombreux mois pour la sortir de son état de prostration. Un an après ce choc psychologique, elle accouchait d'une petite fille. Ses parents avaient alors compris le drame qu'ils avaient inconsciemment provoqué. Celui-ci aurait pu être évité si cette jeune fille avait pu, au sein de la cellule, discuter en toute confiance de son problème. Après enquête, il est apparu que 80 p.c. des intéressées ne passaient pas par cette cellule.

A partir de cet exemple, vous comprendrez que les amendements déposés par le PSC devraient trouver un plus large écho que cette fin de non-recevoir systématiquement pratiquée en commission.

M. Lallemand faisait référence, dans son intervention, à saint Thomas d'Aquin, philosophe et théologien chrétien du XIIIe siècle, qui admettait la vie du fœtus lorsque les mouvements étaient perceptibles chez la mère. Saint Thomas n'était pas infailible.

Je ne remonterai pas si loin, mais je vous dirai simplement que même les médecins, jusqu'au XVIIIe siècle, acceptaient la vie lors des premiers mouvements fœtaux soit vers le quatrième mois. Depuis, la médecine a fait d'énormes progrès: je pense notamment à l'échographie. Tous, vous savez que vos propres enfants ont pu voir leurs futurs bébés bouger, sur un écran, avant la douzième semaine. Vous aurez vu également, dans *Paris Match*, ces photos de fœtus, complètement formés à un mois.

En tant que médecin, permettez-moi de dire, chers collègues, qu'un être humain distinct du corps de sa mère est créé lorsque l'ovule est fécondé par le spermatozoïde, que cette fusion de quarante-six chromosomes donne naissance à un embryon qui s'implante dans la matrice. Sa propre circulation sanguine, qui peut être différente de celle de la mère, s'établit vers le vingt-et-unième jour, démontrant, par le fait même, qu'un être distinct existe. Son cœur est formé le trentième jour. A la douzième semaine, il commence des mouvements de succion. A cette date, un fœtus expulsé émet des sons, gesticule et essaye de capter de l'oxygène pendant quelques minutes jusqu'à épuisement.

Aussi, je voudrais qu'on ne laisse pas supposer abusivement au public et aux médias que l'avortement à la douzième semaine n'est que la disparition d'un amas embryonnaire. Pour moi, comme médecin, il y a vie et j'entends la respecter.

Déjà quatre cents ans avant Jésus-Christ, Hippocrate proclamait le respect de la vie de l'enfant, même dans le ventre de sa mère, droit naturel. Il y a trente-trois ans, j'ai prêté le serment d'Hippocrate pour le respect de la vie. Aussi, je suis résolument attaché au respect de celle-ci, au respect de tout être humain et principalement de l'enfant à naître.

La Déclaration universelle des droits de l'homme et de l'enfant, en son article 2, proclame: «L'enfant, en raison de son manque de maturité physique et intellectuelle, a besoin d'une protection spéciale et de soins spéciaux, notamment d'une protection juridique appropriée avant comme après la naissance.»

Aussi, si nous nous rallions à la proposition de loi telle quelle, nous acceptons que, sans protection légale, un être adulte a un droit de vie et de mort sur un être sans défense. Et pourtant, nous n'appliquons plus la peine de mort pour les criminels depuis de nombreuses années, sous prétexte que notre société ne se grandit pas en appliquant ce châtiment.

Par contre, en 1989, nous approuverions une loi qui tue des innocents sans défense. Demain, ce sera l'euthanasie, les manipulations génétiques. Nous créerions alors un modèle de société où disparaît la valeur de la vie humaine au profit de je ne sais quelle valeur, à moins que ce ne soit celle du bien-être de la société, mais alors déterminé par qui?

En tant que médecin, je me refuse d'entrer dans ce scénario et de soigner en fonction des intérêts de la collectivité.

Mais, chers collègues, si nous prôtons avant tout le respect de la vie avec plus d'accueil et de considération pour la femme en détresse, si nous sommes contre l'avortement et si nous le réprouvons dans tous les cas, nous reconnaissons que certaines situations peuvent créer des drames personnels et familiaux que nous devons prendre en compte. De ce fait, certaines formes de détresse ne méritent pas une sanction pénale. Chaque cas devrait être examiné sereinement.

C'est pour rencontrer ces drames humains que j'ai cosigné les amendements car ces situations, je les connais en pratiquant la médecine.

Permettez-moi également de regretter qu'on ne tienne pas compte, dans la proposition, de l'avis du géniteur. S'il y a l'amour maternel, il y a également l'amour paternel.

Plusieurs orateurs ont prétendu que le nombre d'avortements avait diminué dans nos pays voisins, depuis la dépénalisation et que le nombre d'interruptions de grossesse clandestines était également en régression.

Les chiffres suivants démontrent à suffisance le contraire.

En France, le nombre d'IVG recensées officiellement est de 150 000. En réalité, il serait de 250 000, d'après les statistiques de l'INED (Institut national d'études démographiques), 30 p.c. des avortements clandestins ne seraient pas renseignés aux inspections régionales de santé ou seraient maquillés en cas chirurgicaux.

Aux Pays-Bas, la diminution du nombre d'IVG est due à la moindre fréquentation des cliniques hollandaises par les étrangers et par la stérilisation de 30 p.c. des couples de moins de 45 ans.

En Italie, le nombre de naissances est descendu de 1 100 000 à 500 000.

Partout en Europe, l'indice de natalité devient compromettant: 1,1 - 1,3, alors qu'un indice de 2,3, par couple, est indispensable au maintien de la race. Aussi, bon nombre de pays européens envisagent-ils d'amender cette loi trop laxiste qui dépénalise l'avortement. Ils se sont rendus compte que notre civilisation européenne suivrait le déclin des civilisations égyptienne, grecque, romaine, où l'on fit passer le matérialisme, l'égoïsme avant les valeurs fondamentales du respect de l'être humain tel qu'il est, l'amour de son prochain avec tous ses défauts et ses qualités, le bonheur de se retrouver chacun différent avec son patrimoine propre.

Enfin, l'interruption de grossesse est un acte grave portant atteinte à l'intégrité physique; il en résulte des risques qui peuvent conduire à la mortalité, à des infections graves, à la stérilité.

Je ne peux dès lors, en tant que médecin, accepter la banalisation de cet acte.

Si des situations de détresse sont à rencontrer, le groupe PSC tend à le faire par ses amendements. En tant que parlementaires, si nous mettons en avant le respect de la vie, de l'être humain, nous devons répondre favorablement à ces amendements.

En tant que parlementaires, nous devons tout mettre en œuvre pour que les situations de détresse soient psychologiquement et financièrement prises en charge.

En tant que parlementaires, nous ne pouvons accepter que la valeur que constitue la vie humaine puisse être bannie au nom des intérêts du soi-disant bien-être de la société qui, trop souvent alors, recherchera la voie de la facilité ou de l'intérêt personnel.

Alors que nous fêtons le dixième anniversaire de l'année de l'enfant et le trentième anniversaire de la déclaration des droits de l'enfant, nous ne pouvons voter une loi aussi permissive qui, pour moi, mènera à tous les abus. Je m'opposerai à cette proposition telle qu'elle nous est proposée, et je vous demande, en conscience, de rencontrer l'esprit et la teneur des amendements déposés par le groupe PSC. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Van Rompaey.

De heer Van Rompaey. — Mijnheer de Voorzitter, schiet niet op de pianist. Hij speelt immers een opgelegd stuk van drie componisten, drie dames, mevrouw Herman, mevrouw Truffaut en mevrouw Aelvoet, bevrucht door de geest van de heer Lallemand. Ik zal met de rechterhand de melodie spelen. U zult opmerken dat u die al eerder gehoord hebt. Daarom zitten wij in een wedstrijd. Ik zal met de linkerhand de akkoorden slaan, die vaak dissonant zullen klinken. Met de hulp van de goden zal ik echter trachten daarin wat variatie te brengen.

Wellicht zijn wij het er allen over eens dat het leven het hoogste rechtsgoed is en dat dit rechtsgoed de hoogste bescherming vergt en tot de hoogste verplichting noopt. Er schijnt wel betwisting te bestaan over de al of niet consequente toepassing van dit principe, meer bepaald met betrekking tot het ongeboren leven.

Zo wordt beweerd dat de bescherming van het ongeboren leven tot het domein van de moraal behoort. Daarom zal ik de juiste verhouding tussen het recht en de moraal nagaan.

Zo wordt beweerd dat de rechtsstaat in gevaar is en kan worden gered door de aanvaarding van het wetsvoorstel. Daarom wens ik nader kennis te maken met die rechtsstaat en te weten wat of wie die rechtsstaat eigenlijk is.

Zo wordt beweerd dat het bestaande abortustoerisme — die afschuwelijke term, zoals de heer Erdman gisteren ook zegde — beschouwd wordt als de «depenalisatie» van abortus. Daarom zal ik de grondslag en de historiek van de extra-territoriale rechtsmacht trachten te achterhalen.

Er wordt beweerd dat het fenomeen abortus geheel of gedeeltelijk uit het strafrecht dient te worden gehaald. Daarom zal ik pogen na te gaan of deze ingreep enige breuken in ons strafrechtstelsel veroorzaakt.

Er wordt tenslotte beweerd dat ondanks de filosofie van dit voorstel en ondanks de anomalieën in de tekst, de wetgever toch kan beslissen. Daarom zal ik een poging doen om het begrip van de soevereiniteit op zijn werkelijke waarde te toetsen.

Tot daar, mijnheer de Voorzitter, collega's, de inhoud van mijn betoog.

Ten eerste zal ik het dus hebben over de verhouding tussen het recht en de moraal. Ik ben de heer Erdman dankbaar omdat hij die rechtsfilosofische vraag gisteren heeft opengelaten. Dat biedt mij de gelegenheid hierop in te gaan.

Ik heb de indruk dat de indieners van het wetsvoorstel uitgaan van de gedachte dat de grens tussen het kamp van de voorstanders en dit van de tegenstanders samenvalt met de scheidingslijn tussen recht en moraal. De voorstanders behoren dan tot het kamp van het recht, terwijl de tegenstanders zich in het kamp van de moraal bevinden.

De indieners hebben dan een poging gedaan om de moralisten te overhalen over te komen naar het kamp van de juristen. Ik merk deze poging in de toelichting van het wetsvoorstel waaruit ik citeer: «Men kan opzettelijke zwangerschapsafbreking immers veroordelen op religieuze of morele gronden. Het enige probleem dat de wetgever op te lossen heeft, is dat van de strafrechtelijke sanctie. De volledige of gedeeltelijke onttrekking aan het strafrecht laat het morele probleem, evenals het religieus verbod ongemoeid.»

Deze kampindeling is de weerspiegeling van twee tegenover elkaar staande theorieën in de rechtsfilosofie: deze van het juridisch moralisme tegenover die van het juridisch instrumentalisme.

Ik vat de inhoud van beide theorieën even samen:

Het juridisch moralisme is van oordeel dat:

1. Het principe van de strafbaarheid van de immorele handeling belangrijk is en niet de toepassing van de strafwet;
2. De collectieve moraal de grenzen van de immoreel strafbare handeling bepaalt;
3. Het recht moet dienen om de naleving van de morele normen af te dwingen.

Het juridisch instrumentalisme stelt daartegenover dat:

1. Niet het principe van de strafbaarheid, maar de gevolgen van de toepassing van de strafwet van belang is. De toepassing van de strafwet is enkel bedoeld als instrument om de gestelde doeleinden te bereiken;
2. De collectieve moraal wel bestaat maar veel te relatief en te evolutief is;

3. De straf niet moet dienen om de naleving van morele normen af te dwingen maar om het plegen van criminele daden te voorkomen.

Men begaat de vergissing de tegenstanders van het wetsvoorstel te beschouwen als aanhangers van het juridisch moralisme.

Wij hebben nochtans op deze theorie een tweevoudige kritiek:

1. Dit stelsel is niet consequent. Het heeft geen oog voor de problemen met betrekking tot de toepassing van de strafwet, doch doet toch een beroep op diezelfde strafwet die de dwang ter beschikking stelt voor de toepassing van de strafwet;

2. Dit stelsel verwacht de morele regel met de penale regel en beoogt de verwezenlijking van een morele overtuiging door middel van fysieke dwang.

Deze kritiek is niet nieuw. Reeds twintig jaar geleden drukte professor Dabin het zo uit: «Indien de morele orde zich tracht op te dringen door de dwang, zij het door de dwang van de wet, loopt zij het gevaar een vijandige geest ten opzichte van de wet en ten opzichte van de jeugd te verwekken, wat een dubbele schade berokkent én aan de moraal én aan de wet.»

De indieners van het wetsvoorstel blijken echter wel de theorie van het juridisch instrumentalisme aan te kleven. Zij zeggen — ik citeer uit de toelichting —: «De volledige of gedeeltelijke onttrekking aan het strafrecht laat het morele probleem evenals het religieus verbod ongemoeid.»

Dit is volkomen in overeenstemming met wat het juridisch instrumentalisme beoogt: dit steunt de decriminalisatie van de zogenaamde morele en sociaal-economische inbreuken op louter instrumentale overwegingen en laat elk moreel oordeel, zowel over de intrinsieke waarde van de gedragingen als over de waarde van de tussenkomst van de strafwet buiten beschouwing.

Ook op deze theorie van het juridisch instrumentalisme is er een tweevoudige kritiek, die wij kunnen bijvallen:

1. De strafwet kan niet onverschillig staan tegenover de immoraliteit van de verboden handeling met dien verstande dat de immoraliteit op zichzelf niet voldoende is, maar noodzakelijk moet zijn om een handeling strafbaar te stellen.

2. De aandacht voor de noodzakelijke gevolgen die voortvloeien uit de penale tussenkomst is geen moreel neutrale houding, maar is de moraal zelf. De indieners van het wetsvoorstel zelf leveren hiervan het bewijs. Ik citeer uit de toelichting: «De Staat mag geen gebruik maken van zijn strafrechtelijke macht ter bestendiging van een bepaalde ideologische keuze, hoe eerbiedwaardig die ook moge zijn.» De strafbaarstelling van abortus is derhalve een ideologische keuze. Wat is dan de niet-strafbaarstelling? De tegenovergestelde ideologische keuze. De keuze tussen de strafbaarstelling en de niet-strafbaarstelling berust op een waardeoordeel en raakt derhalve de moraal.

Zelfs Legros ontkent niet dat het strafrecht innig verbonden moet blijven met de moraal. Dit is zijn conclusie bij de vaststelling dat een categorie van inbreuken werden bestraft zonder rekening te houden met de fout.

Voor degenen die zich niet willen bekennen tot het juridisch moralisme, wat wel eens de ethiek van de overtuiging wordt genoemd, noch tot het juridisch instrumentalisme, wat de ethiek van de verantwoordelijkheid wordt genoemd, is er een derde houding mogelijk. Deze houding komt hierop neer: zonder elkaar uit te sluiten, vullen beide theorieën elkaar aan teneinde elkaars overdrijvingen te vermijden.

De immoraliteit van een handeling zou op zichzelf niet volstaan voor de strafbaarstelling; alleen wanneer deze strafbaarstelling noodzakelijk is, zou de immorele handeling gesanctioneerd worden.

Deze houding wordt trouwens door vele auteurs bijgevalen. Ik citeer Friedrich Hayek die van oordeel is dat een morele overtuiging als rechtvaardiging van een wettelijke sanctie kan dienen wanneer deze noodzakelijk is voor de bescherming van het privé-domein van het individu tegen de verstoring veroorzaakt door een ander.

Toegepast op het probleem dat ons bezighoudt, lijkt het mij een aanvaardbare redenering te zijn: de vernietiging van het leven is een immorele daad. De sanctionering van deze immorele daad is noodzakelijk voor de bescherming van het eerste en voornaamste mensenrecht, het recht op het leven en voor de bescherming van de maatschappij zelf.

Hieruit vloeit voort dat de gelovige niet alleen omwille van zijn geloof tegen dit voorstel moet stemmen, en dat een ongelovige niet omwille van zijn ongelooft voor dit voorstel moet stemmen. Er is hoop in verband met het stemgedrag van ieder redelijk weldenkend mens.

De noodkreet over het nakend einde van de rechtsstaat is één van de sterkste geluiden in de toelichting van dit wetsvoorstel. Het komt ongeveer hierop neer: indien u dit voorstel niet goedkeurt, houdt de rechtsstaat op te bestaan. Twee feitelikheden worden aangevoerd.

Ten eerste is er de niet-vervolgving door de parketten. Men zegt dat de parketten hun vervolgingsbeleid duidelijk niet op elkaar hebben afgestemd. Er blijven essentiële verschillen bestaan. Bepaalde procureurs vervolgen nog steeds niet of bepalen geen datum. De opeenvolgende ministers van Justitie hebben de parketten niet aangemaand om de vervolgingen te hervatten en de wet toe te passen. Het ontmantelen van de rechtsstaat wordt dus op het hoogste niveau voltrokken.

Ten tweede wordt gehandeld over de opstand van de artsen. Een eminent jurist beweert dat de artsen, die in geweten en met een ijver die bewondering afdwingt, weigeren de wet na te leven, in feite revolutionairen worden die de wet aanvechten. De Staat die dat aanvaardt en niet reageert, houdt op een rechtsstaat te zijn.

De rechtsstaat is nogal een geduldige figuur en het beeld van de rechtsstaat wordt vaak ten onrechte opgeroepen. Als men dan toch het begrip van de rechtsstaat erbij wil betrekken, zou men moeten beginnen met te zeggen wie of wat die rechtsstaat eigenlijk is.

Hierbij is onmiddellijk het onderscheid nodig tussen, enerzijds, de definitie van de essentie van de rechtsstaat en, anderzijds, de verwezenlijking van de rechtsstaat. Ik herinner aan de definitie van de essentie van de rechtsstaat die procureur-generaal Dumont heeft gegeven in zijn mercuriale op 3 september 1979.

Deze definitie omvat zeven elementen, waarvan sommige belangrijk en andere minder belangrijk zijn in dit debat.

Een eerste element, mijns inziens het voornaamste, is de waarborg van de essentiële rechten en vrijheden van het individu onder de controle van de rechter.

Het tweede element, de verdeling van de machten en de bevoegdheden onder de verschillende overheden van de Staat is hier minder relevant.

Het derde element is de eerbied voor die verdeling van machten en bevoegdheden.

Het vierde element: klare en duidelijke regels, die deze bevoegdheidsverdeling beheersen teneinde machtsoverschrijdingen te vermijden.

Het vijfde element: het bestaan van algemene en onpersoonlijke regels die de plichten en de rechten van alle rechtssubjecten bepalen. Dit element is opnieuw iets belangrijker.

Het zesde element is: beslissingen genomen door de regering en de administratie, in het kader van hun bevoegdheden en verantwoordelijkheden.

Het zevende element: het bestaan van onafhankelijke hoven en rechtbanken, bekleed met de staatsmacht.

Daarnaast is er de wil en de verplichting om deze definitie van de rechtsstaat te verwezenlijken. De vraag die in dit verband rijst is de volgende. Wat is het zwaarste vergrijp? Het vergrijp

tegen de essentie van de rechtsstaat of tegen de verwezenlijking ervan?

In het eerste geval houdt de rechtsstaat op te bestaan; in het tweede geval wordt het bestaan van de rechtsstaat tijdelijk bemoeilijkt. Het leidt derhalve geen twijfel dat een vergrijp tegen de essentie van de rechtsstaat veel zwaarder en gevaarlijker is dan een vergrijp tegen de verwezenlijking ervan.

Ik stel vast, met een niet-geringe ergernis, dat dit wetsvoorstel een frontale aanval lanceert op het eerste en het vijfde essentiële element van de rechtsstaat.

Het eerste element omvat «de waarborg van de essentiële rechten en vrijheden van het individu, inherent verbonden aan de menselijke persoonlijkheid». Van deze gewaarborgde rechten is het recht op leven onmiskenbaar het eerste en het voornaamste. Zonder dit levensrecht hebben de overige rechten en vrijheden niet de minste zin.

Welnu, het ongeboren leven, dat echt menselijk leven is, ontstaan vanaf de conceptie, mag krachtens dit wetsvoorstel worden vernietigd door iemand die de vaste wil heeft om het te vernietigen. Toelaten het levensrecht, het eerste recht dat gewaarborgd moet worden, willekeurig te vernietigen, is in werkelijkheid het totale einde van de rechtsstaat en het begin van de feitelijke Staat waarin alleen nog de sterkste zal overleven.

De aanslag op het eerste en voornaamste element van de rechtsstaat is ook volledig. Men viseert immers niet alleen de waarborg van het eerste en voornaamste recht op leven, maar ook de controle van de rechter op deze waarborg. Dit wetsvoorstel zet de rechter buiten spel. Een vrouw en een geneesheer kunnen overgaan tot abortus op grond van de vaste wil van de vrouw en mits de geneesheer enkele formaliteiten vervult, zonder dat de rechter echter ook maar enigszins kan ingrijpen.

Artikel 2, 2°, c, bepaalt immers uitdrukkelijk: «De appreciatie van de geneesheer over de vaste wil en de noodsituatie van de zwangere vrouw kan nooit meer worden aangevochten indien is voldaan aan de in dit artikel bepaalde voorwaarde.»

De rechter, aan wie nochtans in de rechtsstaat de controle over de essentiële rechten en vrijheden van het individu wordt opgedragen, wordt wandelen gestuurd. Een duidelijker aanval op de rechtsstaat is nauwelijks aanwijsbaar.

Ook het vijfde essentiële element van de rechtsstaat: «Het bestaan van algemene en onpersoonlijke regels die de plichten en de rechten van alle rechtssubjecten bepalen,» wordt niet gespaard.

Dat het ongeboren kind een rechtssubject is en drager is van rechten, kan niet worden betwist. Dit blijkt uit de rechtsspraak en de rechtsleer en tevens uit verscheidene wetsartikelen. Ik denk daarbij onder meer aan artikel 906 van het Burgerlijk Wetboek dat bepalingen bevat in verband met schenkingen en testamenten, aan artikel 73bis van de samengeordende wetten betreffende de kinderbijslag, aan artikel 13 van de wet op de arbeidsongevallen.

Op grond van artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek kan zelfs een vordering op naam en voor rekening van het ongeboren kind worden ingesteld. De instelling van het recht om een verwekt kind naar willekeur te vernietigen, wat door dit wetsvoorstel wordt beoogd, ontnemt een rechtssubject de rechten die ik eerder heb opgenoemd, wat strijdig is met het vijfde essentiële principe van de rechtsstaat.

Als stille en onuitgesproken rechtvaardiging van de aanslag op beide essentiële elementen van de rechtsstaat, enerzijds het recht op leven en anderzijds het bestaan van algemene en onpersoonlijke regels, wordt de aandacht des te sterker gevestigd op twee reeds genoemde feiten, namelijk de niet-vervolgving door de parketten en de opstand van de artsen.

Vooraf dient er nogmaals op gewezen te worden dat deze feitelikheden geen verband houden met de essentie van de rechtsstaat doch betrekking hebben op de verwezenlijking ervan.

Daar vervolgens als argument wordt aangevoerd dat vier opeenvolgende ministers van Justitie de parketten niet hebben aangemaand om de vervolgingen te hervatten en de wet toe te passen, lijkt het mij noodzakelijk de juiste verhouding tussen de minister van Justitie en de parketten in herinnering te brengen.

Krachtens artikel 143 van het Gerechtelijk Wetboek en artikel 1 van de voorafgaandelijke titel van het Wetboek van strafvordering behoort de strafvordering toe aan de natie die de uitoefening ervan, krachtens de wet, heeft toevertrouwd aan het openbaar ministerie in de persoon van de procureurs-generaal bij de hoven van beroep.

Zowel procureur-generaal Dumont als procureur-generaal Hayoit de Termicourt hebben de nadruk gelegd op de onafhankelijkheid van het openbaar ministerie zowel ten opzichte van de minister van Justitie als ten opzichte van de rechters.

De onpartijdigheid van het openbaar ministerie zou in het gedrang komen indien het niet meer over die onafhankelijkheid beschikt. Het openbaar ministerie handelt derhalve niet namens de regering, maar vervult zijn zending in opdracht van de Natie.

De regering heeft zich dan ook niet te mengen bij wijze van een rechtstreekse en bijzondere actie in de uitoefening van de taak toevertrouwd aan het openbaar ministerie. Wel wordt aangenomen dat de minister van Justitie een injunctierecht tot vervolging heeft. Iedereen weet echter dat in de loop van de geschiedenis de minister van Justitie zeer weinig gebruik heeft gemaakt van dit positief injunctierecht. Het niet-aanmanen tot vervolging behoort derhalve tot de traditie zodat het verwijt aan de opeenvolgende ministers van Justitie van hun injunctierecht geen gebruik te hebben gemaakt, bezwaarlijk als een argument kan worden gebruikt.

Daarentegen kan niet ontkend worden dat een aantal parketten in gebreke zijn gebleven en de taak, hun opgelegd door de wet, niet hebben uitgevoerd.

Krachtens het opportuniteitsbeginsel dat in ons strafprocesrecht van toepassing is, kan het openbaar ministerie beslissen niet te vervolgen voor bepaalde gevallen, maar niet beslissen niet te vervolgen voor alle gevallen. Het openbaar ministerie heeft niet het recht zich uit te spreken over de opportuniteit van de wet. Deze bevoegdheid, onder de voorwaarden die wij straks zullen uiteenzetten, komt toe aan de wetgever.

De rechterlijke macht dient zich bij de uitoefening van haar taak niet te richten naar het ene of het andere gedeelte van de publieke opinie. Zij dient de hele natie en past de wet toe zoals zij bestaat. Elke andere houding is een machtsoverschrijding waardoor de parlementaire democratie in het gedrang komt. Daarenboven wordt de onpartijdigheid van de rechterlijke macht — de door iedereen zo geroemde en verlangde hoedanigheid zonder welke deze macht haar bestaansreden zou verliezen — op de helling gezet.

Het zou verkeerd zijn uit mijn betoog te concluderen dat ik het parket en de rechterlijke macht als een inquisitie zie. Integendeel. Wij vragen in deze materie, zoals in elke andere strafrechtelijke materie, dat het parket zijn rol vervult, actueel, conjunctureel en soepel.

In het licht van de zo delicate en verheven taak van de rechterlijke macht klinken de motieven voor niet vervolgen weinig overtuigend.

Er werden wetsvoorstellen tot wijziging van de strafwet ingediend in het Parlement. Dat gebeurt wel eens meer. Ook andere wetsvoorstellen beogen de wijziging van andere strafrechtelijke materies en in die gevallen heeft het indienen van wetsvoorstellen geen invloed op de toepassing van de bestaande wetgeving.

Daarenboven werd de vervolging reeds gestopt wanneer die wetsvoorstellen niet eens bestonden, dus zeker niet in bespreking waren. Uiteindelijk was het voorwerp van die wetsvoorstellen zo betwist dat zelfs de einduitslag van een bespreking niet voorspelbaar was. In het verleden heeft het zich zelfs voorgedaan dat een voorstel werd verworpen.

Een ander motief voor de niet-toepassing van de strafwet is de vrees voor openbare manifestaties. Het zou niet goed zijn,

zo redeneert men, dat de actie van het openbare ministerie aanleiding zou geven tot betogingen en waardoor deze actie zou worden verlamd te meer omdat dit openbaar protest gesteund wordt door zekere wetenschappelijke milieus. Van betogingen, hoewel er al geweest zijn, hebben wij tot nu toe niet veel gezien. Er zijn in de loop van onze politieke geschiedenis wel andere betogingen geweest, omvangrijker en krachtiger, die nochtans niet belet hebben dat de parketten hun taak vervulden.

Enkele woorden nu over de opstand van de artsen. De artsen weigerden de wet na te leven en worden in feite revolutionairen die de wettelijkheid aanvechten, zo staat het in de toelichting bij het wetsvoorstel.

Die bewering lijkt mij lichtjes overtrokken. Er zijn alleszins artsen die de wet overtreden. Hoeveel? Niemand weet het. Wat ik wel weet is dat de faculteit geneeskunde van de KU Leuven, unaniem — en dat zijn toch niet de eerste de besten — opkomt tegen dit wetsvoorstel en ons oproept om het met alle mogelijke wettelijke middelen te bestrijden.

Een geneesheer is een burger zoals iedere andere burger die niet buiten en boven de wet staat, maar even goed als iedere andere burger aan die wet is onderworpen.

Onze beschouwingen omtrent de rechtsstaat en onze kritiek omtrent de ingeroepen schendingen ervan leiden tot het volgende besluit. Hoewel die schendingen op een normale wettelijke wijze kunnen worden vermeden wanneer de parketten hun wettelijke taak uitvoeren, wordt de voorkeur gegeven aan een wijziging van de strafwet. Bovendien impliceert die wijziging van de strafwet een aanslag op de essentie van de rechtsstaat, meer bepaald op het recht op leven zodat men een herstelbaar kwaad wil bestrijden met een onherstelbaar kwaad.

De heer Erdman sprek over abortustoerisme.

Ter ondersteuning van het wetsvoorstel wordt in de toelichting verwezen naar wat men pleegt te noemen het abortustoerisme. Indien men zich zou beperken tot de vaststelling dat Belgische vrouwen in het buitenland, en meer bepaald in Nederland en Frankrijk, abortus laten plegen, dan is dat juist. Indien men zich daarbij zou beperken tot de vaststelling dat deze handelingen niet strafbaar zijn, dan is dat ook juist.

Zo men echter de indruk wil wekken dat deze straffeloosheid speciaal met betrekking tot abortus door de Belgische wetgever bedoeld is, dan is dit onjuist. Ik stel vast dat men deze indruk wil wekken. Ik lees immers in de toelichting: «vervolgens omdat het toestaan van abortus, voor zover die in het buitenland wordt verricht»... en verder «zo kan men zonder overdrijving stellen dat abortus in België als gedepenaliseerd wordt beschouwd, behalve wanneer de ingreep in België uitgevoerd wordt».

Wie dit leest, komt onvermijdelijk tot de conclusie: de Belgische wetgever wil de «depenalisering» van abortus, uitgevoerd in het buitenland, en wil tegelijkertijd de strafbaarheid van abortus, uitgevoerd in het binnenland. Dit is, zo zou men concluderen, een hypocriete houding, waaraan een einde kan worden gemaakt door abortus, gepleegd in België, te «depenaliseren». Deze wijze van voorstelling is op zijn minst intellectueel oneerlijk.

Het Belgisch jurisdictierecht werd niet geregeld voor één enkel misdrijf, dit van abortus. Het is daarentegen geboren uit de behoefte om op unilaterale wijze de rechtsmacht tegenover bepaalde in het buitenland gepleegde delicten uit te breiden. Daarenboven vindt men dit Belgisch jurisdictierecht terug hoofdzakelijk in de voorafgaande titel van het Wetboek van strafvordering ingevoerd bij de wet van 17 april 1878, op het ogenblik dat het misdrijf van abortus in het buitenland strafbaar was.

De hoofdregel van het Belgisch jurisdictierecht ligt vervat in artikel 4 van het Strafwetboek: «Het misdrijf buiten het grondgebied van het rijk door Belgen of door vreemdelingen gepleegd, wordt in België niet gestraft dan in de gevallen bij de wet bepaald.»

De uitzonderingen van de in België strafbare misdrijven die in het buitenland werden gepleegd, werden vastgelegd in de artikelen 6 tot 14 van de voorafgaande titel van het Wetboek

van strafvordering. Het zijn delicten die, hoewel ze in het buitenland werden gepleegd, de Belgische openbare orde verstoren of het zijn delicten die de rechter van de plaats waar het misdrijf is gepleegd niet onpartijdig zou kunnen of willen behandelen.

Daarenboven is in ons stelsel de extra territoriale bevoegdheid afhankelijk van een aantal restrictieve voorwaarden, onder meer deze van de dubbele incriminatie waarbij het in het buitenland gepleegd misdrijf, in België, maar strafbaar is in het land waarin het gepleegd wordt.

De straffeloosheid van abortus, gepleegd in het buitenland, is een niet-bedoeld gevolg van een voorafbestaand jurisdictierecht, dat onrechtstreeks gewijzigd werd, niet door de Belgische wetgever, maar door de buitenlandse wetgever, die op een bepaald ogenblik de strafbaarheid van abortus in zijn eigen land heeft opgeheven.

Men mag dus niet zeggen dat men in België abortus gepleegd in het buitenland als «gedepenaliseerd» beschouwt. Tot deze «depenalisering» werd men gedwongen door de buitenlandse wetgeving.

Tenslotte kan ik mij niet van de indruk ontdoen dat het argument van het abortustoerisme gehanteerd door sommige milieus — en ik bedoel hier zeker niet de indieners van het wetsvoorstel — een concurrentiële ondertoon heeft. Ik lees in een brochure getiteld *Kritische bedenkingen bij het verslag van de senaatscommissie betreffende zwangerschapsafbreking*: «Jaarlijks ondergaan wel 15 000 Belgische vrouwen een abortus, maar ongeveer een derde gaat hiervoor (nog steeds) naar het buitenland zoals blijkt uit onderstaande tabel.»

De woorden «nog steeds» zijn betekenisvol. Indien wij daaraan toevoegen de hardnekkige verdediging van de zogenaamde abortuscentra in het discussiepunt of de ingreep veiliger wordt uitgevoerd in het ziekenhuis dan in het abortuscentrum, dan lijken de concurrentiële bedoelingen enigszins aanwezig. Indien mijn vermoeden juist is dan krijgen wij nu reeds een voorsmaakje van de wijze waarop de opgelegde formaliteit van informatieve aard zal worden uitgevoerd, wanneer een vrouw om abortus verzoekt.

Zeer kort behandel ik nu de gevolgen van dit wetsvoorstel voor ons strafrechtelijk stelsel. Ik neem enkel de tekst van het wetsvoorstel en niet de bespreking in de commissie. Deze tekst bevat drie elementen. Ten eerste, de zwangere vrouw verkeert door haar toestand in een noodsituatie; ten tweede, zij verzoekt een geneesheer haar zwangerschap af te breken; ten derde, deze zwangerschapsafbreking moet worden uitgevoerd onder de bepaalde voorwaarden.

Volgens de bespreking is de commissie — wij hebben het vernomen uit de mond van één van de oorspronkelijke indieners van het wetsvoorstel, waarmee blijkbaar een meerderheid heeft ingestemd — worden de elementen «noodsituatie» en «verzoek tot abortus» versmolten tot één element: «de weloverwogen en volgehouden weigering van de vrouw om de zwangerschap te voltooien.»

De arts mag zich niet in de plaats stellen van de vrouw. De vrouw moet uit zichzelf overtuigd zijn dat zij haar zwangerschap wenst af te breken en er moet worden vermeden dat zij wordt beïnvloed. Er moet voor worden gezorgd dat de zwangerschapsafbreking háár beslissing is.

De rol van de arts wordt beperkt tot het vaststellen van de vaste wil van de vrouw om haar zwangerschap te laten afbreken en de appreciatie van de arts over de aanwezigheid van de vaste wil van de vrouw is onaanvechtbaar. Dit is de nieuwe verschoningsgrond zoals hij begrepen wordt door een meerderheid van de commissieleden. Er zou echter niet alleen een nieuwe verschoningsgrond in ons strafrecht worden ingevoerd, maar ook een nieuwe strafrechtelijke redenering die hierop neerkomt: een bepaalde handeling, *in casu* abortus, is strafbaar, dat bepaalt artikel 1.

Als men de vaste wil heeft om die strafbare handeling te plegen dan verliest zij haar strafbaarheid. Zeer curieuze redenering, die alleszins, afgezien van de daardoor geschonden fundamentele

rechten, een ernstige breuk in ons strafrechtstelsel zal veroorzaken.

Ten eerste, het moreel element van ieder misdrijf.

De nieuwe verschoningsgrond — de vaste wil om de strafbare handeling te verrichten — is niet alleen diametraal in strijd met het moreel element van ieder misdrijf, doch zal tevens aanleiding geven tot de grootste verwarring.

Tot de structuur van elk misdrijf behoort een materieel element, het fenomeen, en een moreel element, de schuld. Er is sprake van schuld wanneer een gedraging de uitdrukking is van een bewuste wil. Dit morele element of algemeen opzet is de bewuste wil tot verwezenlijking van de omschreven handeling.

Nu stellen wij vast dat deze bewuste wil abortus te plegen aanleiding geeft tot bestraffing in artikel 1 en die zelfde bewuste wil om abortus te plegen straffeloosheid tot gevolg heeft in artikel 2. Dezelfde wilsuitdrukking heeft tegenstrijdige gevolgen. Universiteitsprofessoren zullen daar last mee hebben. Men kan immers voortaan niet meer zeggen dat het moreel element van het misdrijf of het algemeen opzet bestaat in de bewuste wil tot verwezenlijking van het misdrijf.

Welke gevolgen hieruit zullen voortvloeien met betrekking tot andere misdrijven, waarvoor geen bijzonder opzet is vereist en derhalve een algemeen opzet volstaat, waarvan de inhoud nu twijfelachtig wordt gemaakt, is niet te overzien.

Ten tweede, de bestaande strafuitsluitende verschoningsgronden.

De nieuwe strafuitsluitende verschoningsgrond breekt met de filosofie die ten grondslag ligt aan de tot nu toe bestaande strafuitsluitende verschoningsgronden. Het criterium van het maatschappelijk nut van een vervolging loopt als een rode draad door de thans bestaande strafuitsluitende verschoningsgronden.

1. Verwantschap. Bepaalde misdrijven tegen de eigendom tussen familieleden, zoals diefstal, werd niet strafbaar gesteld omdat de maatschappij geen nut heeft bij de vervolging van deze misdrijven en een bestraffing de familieconflicten nog verscherpt.

2. De aangifte van bepaalde misdrijven. Voor sommige misdrijven zoals de samenzwering tegen de veiligheid van de Staat, vervalsing van munt en vereniging van misdadigers wordt aan de minst schuldige straffeloosheid verzekerd omdat het hier gaat over sociaal gevaarlijke misdrijven en door middel van deze straffeloosheid tijdig kan worden ingegrepen om deze gevaarlijke misdrijven te voorkomen. Hierdoor is het motief van de verschoningsgrond nogmaals, het nut van de maatschappij.

3. De onderwerping. De onderwerping werd ook als verschoningsgrond ingebouwd voor de leden van oproerige of weerspannige bendes. De maatschappij heeft er alle nut bij dat die bendes zo vreedzaam mogelijk uiteengaan.

4. Het herstel van de schade. In sommige gevallen zoals het trekken van niet-geprovisioneerde effecten werd een verschoningsgrond opgenomen omdat onder de gestelde voorwaarden de maatschappij geen enkel nut heeft bij het vervolgen of veroordelen van de daders van deze misdrijven.

Op dit stuk maakt nu het huidige wetsvoorstel rechtsomkeer. De maatschappij heeft het allergrootste nut bij de bescherming van het leven, omdat dit neerkomt op haar eigen bescherming, en zij staat bloot aan het allergrootste gevaar bij de vernietiging van het leven, omdat dit neerkomt op haar eigen vernietiging. En toch wordt door de invoering van de nieuwe verschoningsgrond gekozen tegen het nut en voor het gevaar van de maatschappij. Ook hier zijn de gevolgen van deze breuk niet te overzien.

Ten derde, het mededaderschap. Ik herinner mij dat collega Aerts in zijn lange uiteenzetting op een bepaald ogenblik een diepzinnige analyse heeft gemaakt van de ik-maatschappij. Ik merkte op dat mevrouw Aelvoet hierop nogal verbolgen reageerde omdat zij collega Aerts ervan verdacht het op de vrouw gemunt te hebben. Collega Aerts beschouwde de ik-maatschappij nochtans als geslachtsloos.

Bij mijn weten zijn de wetenschapsmensen er nog niet in geslaagd om de conceptie per briefwisseling tot stand te brengen. Er is nog altijd een man die er kort bij betrokken is. Wanneer het op een bepaald ogenblik de richting van abortus uitgaat, is hij meestal de aanstoker of laat hij doorgaans de vrouw met haar problemen aan haar lot over.

In het voorstel vind ik geen enkel woord of niet de minste poging om die stille held achter de schermen of tussen de lakens enigszins te bewegen tot het opnemen van zijn verantwoordelijkheid voor de daad die hij verricht heeft. Integendeel, in het wetsvoorstel vindt de man nog een betere bescherming dan in de huidige wetgeving.

Indien vandaag de man bij zijn vrouw of partner door bedreigingen het misdrijf van abortus uitlokt, is hij overeenkomstig artikel 66 van het Strafwetboek als dader strafbaar. Indien morgen dezelfde man met dezelfde bedreigingen zijn vrouw of partner tegen haar wil in dwingt aan de geneesheer het verzoek tot abortus te richten, valt hij niet meer onder toepassing van artikel 66 van het Strafwetboek en is hij niet meer strafbaar.

De geneesheer heeft immers de vaste wil vastgesteld, die weliswaar in werkelijkheid door de man werd afgedwongen. Dit kan de geneesheer echter niet weten. Evenmin als een advocaat bijvoorbeeld kan weten of zijn cliënt de waarheid zegt. Deze wettelijke bepaling belet zelfs de opening van een gerechtelijk onderzoek, want zo'n onderzoek kan niet tegen de wet in worden geopend. De man kan als mededader niet meer worden verontrust. Hij is één van de grote bevoorrechten van dit wetsvoorstel.

Ten vierde, de noodtoestand contra noodsituatie. De indieners van het wetsvoorstel hebben wellicht wat verveeld gezeten met de in ons strafrecht bestaande rechtvaardigingsgrond die werd geconstrueerd door de rechtsleer en de rechtspraak, de noodtoestand.

De voornaamste voorwaarden voor de dagvaarding van de noodtoestand zijn: er mag geen andere mogelijkheid bestaan om de aantasting van het beschermde belang te verhinderen en het beschermde belang moet een hogere waarde hebben dan het opgeofferde belang of moet minstens van gelijke waarde zijn.

In de gevallen bedoeld door het wetsvoorstel is er altijd een mogelijkheid om het beschermde belang, het niet-geboren leven, niet aan te tasten.

Als men het mogelijk verlies van zelfstandigheid in aanmerking neemt als te beschermen belang, dan spreekt het vanzelf dat dit beschermd belang het zal moeten afleggen tegen het belang van het leven. Het concept noodtoestand kon niet voor dit wetsvoorstel worden gebruikt. Daarom heeft men gegrepen naar de noodsituatie. Dit begrip is niet alleen zeer vaag, maar laat zich niet definiëren zodat de indieners van het wetsvoorstel er ook niet in geslaagd zijn — wij maken hen geen verwijt — om hiervan een definitie te geven. Om deze onmacht te verdoezelen werd uiteindelijk «noodsituatie» opgeslorpt in de «vaste wil» van de vrouw om abortus te plegen.

Mag ik een voorspelling doen? Ik vrees, en gezien de fundamentele bezwaren die ik tegen het wetsvoorstel heb zal ik mij koesteren in mijn vrees, dat het, indien het ooit wet zou worden, een collectieve noodsituatie zal doen ontstaan.

Ik verklaar mij nader. Het begrip noodsituatie is een constitutioneel element van de wettelijke verschoningsgrond. De wetgever blijft in gebreke dit begrip te omschrijven. Wat gaat de rechtspraak en de rechtsleer doen? De wetgever een handje toesteken. Het zelf omschrijven, zoals ze trouwens gedaan hebben met bij voorbeeld de noodtoestand, wat een uitwerking is van het principe vastgelegd in de artikelen 70 en 71 van het Strafwetboek.

Bij deze «rechtsvindingoefening» gaat men zich niet laten leiden door de karpersprongen die uitgevoerd werden bij de besprekingen hier en in de commissie en waarbij exemplatieve subjectieve elementen werden opgeslorpt door de vaste wil.

Wellicht gaat men zeggen dat men het element «vaste wil» onderhand wel kent. Zo een duidelijk begrip moet niet met

zoveel woorden worden gedefinieerd. Maar «noodsituatie» wat is dat? Dat heeft de wetgever niet omschreven.

Er zijn er natuurlijk onder de leden hier die onmiddellijk zullen reageren en verwijzen naar artikel 2, 2°, c, volgens hetwelk de geneesheer de noodsituatie zal appreciëren. Ja appreciëren, maar niet bepalen en omschrijven. Dat gaan de zo door de heer Laverge geliefde magistraten en professoren, de rechtsleer en de rechtspraak, doen. Zij gaan zeggen: de door ons bepaalde en omschreven noodsituatie zal door de geneesheer, overeenkomstig artikel 2, 2°, c, individueel worden geapprecieerd. En u zult de magistraten en professoren er niet van afbrengen het een en het ander dat in de besprekingen werd verdoezeld, trachten recht te zetten, want zij hebben een scherp oog en houden zich voorbeeldig en stipt aan het legaliteitsbeginsel.

Hoe gaat die jurisprudentiële en doctrinaire noodsituatie er uit zien? We weten het niet. Het zou wel eens de zuster van de noodtoestand kunnen worden. Wat we wel weten is dat gedurende een periode de rechtszekerheid zal zoek zijn en als ze nadien uiteindelijk teruggevonden is, is het niet zeker dat ze nog zal behagen.

Een tweede desillusie zullen sommige rechtsonderhorigen die het wetsvoorstel op het oog heeft, oplopen de dag dat hun een dagvaarding wordt betekend om te verschijnen voor de correctionele rechtbank. Want dit voorstel sluit de vervolging niet uit. Het parket kan dagvaarden. De verdachte zal elementen naar voren brengen die wijzen op het bestaan van de verschoningsgrond: de noodsituatie. Het openbaar ministerie zal dan dienen te bewijzen dat het om geen noodsituatie ging.

De appreciatie van de geneesheer heeft maar een secundair belang omdat deze appreciatie maar kan slaan op de waarachtigheid van de door de verdachte aangevoerde elementen die in vele gevallen door de rechtbanken niet als een «noodsituatie» zullen worden aanvaard. Het is dan niet uitgesloten dat die veroordeelden de ja-stemmers van dit wetsvoorstel ter verantwoording zullen roepen.

Ten vijfde is er de breuk in de strafwet met betrekking tot kindermoord. Indien mijn geheugen mij niet in de steek laat heeft mevrouw Herman in haar betoog ter ondersteuning van haar thesise dat de verandering van de strafwet ingegeven wordt door de verandering in de zeden, verwezen naar de vermindering van de straf in geval van doodslag of moord op een pas geboren kind. Mevrouw Herman heeft wellicht het begin en het einde van het verhaal uit het oog verloren.

Wat is het begin van het verhaal? Het Wetboek van strafveroordening van 1810 voorzag in de doodstraf voor kindermoord. Oordelend dat deze straf te zwaar was en rekening houdend met de ondervinding dat de vrouw meestal uit vrees voor het schandaal tot deze misdaad gedreven werd, spraken de hoven van Assisen dikwijls de vrouw vrij. Alleen uit reactie tegen deze vrijspraak en niet ingevolge de wijziging in de zeden heeft de wetgever van 1867 de strafmaat verzacht en niet alleen een onderscheid gemaakt tussen doodslag en moord.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer Van Rompaey, u verdraait mijn woorden. Ik heb alleen gezegd dat de laatste twee alinea's van artikel 396 zijn weggevallen ingevolge een wijziging in de zeden. In feite wilde de wetgever hiermee verzachtende omstandigheden voor de ongehuwde vrouw in aanmerking nemen. Lees het parlementair verslag, dan zult u zien wat ik bedoelde.

De heer Van Rompaey. — Met de wet van 12 juli 1984 hebben we de alinea's 3 en 4 van artikel 396 van het Strafwetboek afgeschaft omdat de maatschappij vandaag onwettige kinderen beter aanvaardt. Maar laten we daar niet verder op ingaan, ik zal misschien wat doof zijn en u zult misschien niet alles gezegd hebben. Ik bedoel alleen dit. In 1984 hebben we de straf op kindermoord verzwakt. Als we vijf jaar later het aborteren van een foetus van zes maanden niet meer strafbaar stellen, ontstaat er dan geen breuk in ons strafrecht?

Kan men zeggen dat al de opmerkingen en bedenkingen die hier sedert dinsdag werden gemaakt relevant zijn? Mag men

beweren dat de onnauwkeurigheden in de tekst van het voorstel geen enkel belang hebben! Mag men zeggen dat het Parlement soeverein is? Of zeggen we zoals de Engelsen: «Het Parlement kan alles doen, behalve een man in een vrouw veranderen.»

Zou de soevereiniteit van het Parlement zo alles omvattend zijn of, om het met professor Van Gerven te zeggen, zou het bloed van de Prins zo blauw zijn? Ik denk het niet. In de eerste plaats is er een rechtsfilosofische beperking.

Ten eerste, het recht is ouder dan de wet. Het Parlement vindt het recht niet uit. Het recht is nooit uitgevonden. Het is zo oud als de maatschappij. Het bestond reeds lang voor de codex van koning Hammourabi.

De Romeinse jurist, Julius Paulus, drukte het uit als volgt: «Wat recht is vloeit niet voort uit de regel, maar de regel komt voort uit onze kennis van wat recht is.»

De rechtsidee is uit drie elementen opgebouwd: ten eerste, de rechtvaardigheid in de betekenis van een gelijke behandeling in gelijke gevallen; ten tweede, de rechtszekerheid: het recht moet veiligheid bieden en gehoorzaamheid afdwingen; ten derde, de gerechtigheid: het recht moet leiden tot het maatschappelijk welzijn en tot vreedzame sociale verhoudingen.

Met eerbied voor deze drie elementen van de rechtsidee moet de wetgever het recht verfijnen, verbeteren en humaniseren. Wetten die deze rechtsidee zouden schenden, zijn niet toepasbaar. Dit is een eerste grens aan onze zo geroemde soevereiniteit.

Ten tweede, de rechtsgeldigheid van de voorgestelde rechtsregel.

Deze beschouwingen brengen ons tot de vraag naar de rechtsgeldigheid van de rechtsregel vervat in het onderhavig wetsvoorstel. De voorgestelde rechtsregel is in strijd met de drie aspecten van de rechtsgeldigheid, namelijk de wettelijkheid, de effectiviteit en de wettigheid.

De wettelijkheid. Een rechtsregel is maar wettelijk in zoverre hij past in het juridisch systeem. Concreter uitgedrukt: de lagere norm moet passen in het geheel van de hogere normen.

De voorgestelde regel waarbij de appreciatie over de vaste wil en de noodsituatie van de zwangere vrouw aan het oordeel van de rechter onttrokken wordt is strijdig met de Grondwet.

De Grondwet vertrouwt de jurisdictionele functie toe aan de rechterlijke macht en niet aan de geneeskunde. Deze jurisdictionele functie bestaat in het herstellen van geschonden rechtsnormen en in het bestraffen van gedragingen, strijdig met die rechtsnormen. Is er een noodsituatie en is de vaste wil van een zwangere vrouw om abortus te plegen voorhanden, dan is volgens het wetsvoorstel abortus een gedraging die niet strijdig is met de rechtsnorm die abortus verbiedt. Is er geen noodsituatie en geen vaste wil van de zwangere vrouw om abortus te plegen, dan is de gepleegde abortus strijdig met de rechtsnorm die abortus verbiedt.

De beoordeling van de al of niet strijdigheid van een gedraging ten opzichte van de rechtsnorm behoort tot de essentie van de jurisdictionele functie en kan niet bij uitsluiting van de rechter aan de geneesheer worden overgelaten. In het tegenovergestelde geval oefent de geneesheer en niet de rechter de jurisdictionele functie uit.

De voorgestelde rechtsnorm abortus toe te laten op grond van de vaste wil van de vrouw om abortus te plegen, is strijdig met artikel 2, 1, van het Europees Verdrag van 4 november 1950 tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

Dit verdrag is geen universele verklaring, heeft misschien wel haar wortels in de Franse Revolutie, maar behoort niet tot de verklaring van de Franse Revolutie.

Dit verdrag werd door het Parlement goedgekeurd bij wet van 13 mei 1955. Wij zijn door dit verdrag gebonden. Elke rechtsnorm die wij zouden goedkeuren en die met dit verdrag strijdig zou zijn, is onwettelijk en derhalve rechtsongeldig.

Het verdrag van 4 november 1950 bepaalt — het is hier reeds herhaalde malen gezegd —: «Het recht van een ieder op het

leven wordt beschermd door de wet.» Een andere bepaling van dit verdrag luidt: «Een ieder bezit een inherent recht op het leven. Dit recht wordt door de wet beschermd. Niemand mag naar willekeur van zijn leven worden beroofd.»

Een tweede element van rechtsgeldigheid is de effectiviteit. Met de effectiviteit als rechtsgeldigheidsaspect van de rechtsnorm wordt bedoeld dat het beoogde gedrag moet verwezenlijkt zijn. De norm is maar een middel om het doel te bereiken dat men gesteld heeft.

Nu blijkt uit de bespreking in de commissie dat iedereen, ook de indieners van het wetsvoorstel, abortus geen goede oplossing vinden. Eén van de indieners betwist dat het de bedoeling is van het wetsvoorstel abortus op aanvraag mogelijk te maken en een andere indienster stelt dat het voorstel niet pleit voor abortus, maar intendeel het verschijnsel wil beperken.

Nu weten wij uit de tekst dat dit wetsvoorstel abortus op aanvraag tot gevolg zal hebben. Als de vaste wil om abortus te plegen volstaat, en deze wil nog alleen door een geneesheer dient te worden geregistreerd, dan staat de voorgestelde norm gelijk met aanvraag van abortus.

Uit de ervaring opgedaan in de ons omringende landen weten wij dat een gehele of gedeeltelijke liberalisering van abortus het aantal abortussen niet vermindert.

Welnu, het staat vast dat het doel van de maatregel, enerzijds abortus op aanvraag te vermijden en anderzijds het verschijnsel van abortus in te perken onbereikbaar is.

Het derde aspect van de rechtsgeldigheid is de wettigheid, of de overeenstemming van de rechtsnorm met extra-legale regels, waarden en idealen.

De Page verklaart dat er boven de wet en de formele regel een ware juridische wettigheid is waaraan zowel de wetgever als de rechters en de rechtsonderhorigen onderworpen zijn en die alle juridische positieve verwezenlijkingen moet beheersen. Het is een soort supra-legaliteit waardoor het recht niet alleen bestaat in de wet maar ook in de zeden, wat De Page — die onze filosofische overtuiging nochtans niet deelt — beschouwt als een onschatbaar onderpand voor de vrijheid. Tot dit arsenaal van extra-legale regels en waarden behoren onder meer de Universele Verklaring van de rechten van de mens, de Verklaring van de rechten van het kind en de aanbevelingen van de Raad van Europa.

De rechtsgeldigheid is de juridische begrenzing van onze soevereiniteit. De onderworpenheid aan de soevereiniteit is de politieke begrenzing.

Een andere belangrijke beperking aan de soevereiniteit van de wetgever is de algemene opinie. Deze algemene publieke opinie verwacht van de wetgever dat hij niets doet tegen het recht en de rechtvaardigheid in. Dat zijn de algemene kenmerken waarop de publieke opinie toeziet ten overstaan van de wetgever, met betrekking tot de afzonderlijke wetgevende daden, maar veel minder op de inhoud van iedere afzonderlijke rechtsnorm. Als de publieke opinie vaststelt dat een rechtsnorm niet beantwoordt aan de algemene kenmerken van recht en rechtvaardigheid, zal zij haar onderworpenheid aan de rechtsnorm opzeggen. In die zin is elke macht — en ook onze macht — gesteund op de publieke opinie en vindt zij hierin haar beperkingen.

Wij hebben het reeds kunnen vaststellen. Wij zitten nog in het stadium van het bepalen van de inhoud van een afzonderlijke norm. Indien de publieke opinie vaststelt dat de inhoud van de bijzondere norm de vernietiging van het menselijk leven betekent en derhalve in strijd is met het recht en de rechtvaardigheid, die ze als algemene beoordelingsnorm hanteert voor haar onderworpenheid aan de rechtsnorm, zal deze onderworpenheid verdwijnen. Daarna zal de wetgever vaststellen hoe broos zijn soevereiniteit is en wellicht zal hem de rekening van de onherstelbare gevolgen gepresenteerd worden.

Mijnheer de Voorzitter, ik kan besluiten.

Ten eerste, zelfs degenen die niet de christelijke moraal aankleven, kunnen, zonder hun overtuiging prijs te geven, tegen dit wetsvoorstel stemmen.

Ten tweede, dit wetsvoorstel betekent een aanslag op de essentie van de rechtsstaat.

Ten derde, het abortustoeisme is het gevolg van de wijziging van de buitenlandse wetgeving en kan niet worden beschouwd als een erkenning van de «depenalisering».

Ten vierde, dit wetsvoorstel verwekt een breuk in ons strafrechtstelsel, waarvan de gevolgen thans nog niet kunnen worden overzien.

Ten vijfde, de wetgever — zijn bloed is niet zo blauw als men dacht — beschikt niet over de nodige soevereiniteit om de voorgestelde rechtsregel in te voeren.

Albert Camus heeft eens geschreven: «Als de mens er niet in slaagt gerechtigheid en vrijheid te verzoenen, dan slaagt hij nergens in.»

Door de bescherming van het ongeboren leven zouden wij er minstens in slagen dat al degenen die verwekt worden minstens zoveel, zo niet meer kansen krijgen dan die wij zelf hebben gekregen. Deze betrachting willen wij ons niet aanmatigen als een monopolie, maar willen wij delen met iedereen over alle partijen heen. Het begin van de uitvoering van deze betrachting is stemmen tegen dit wetsvoorstel. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Stroobant.

De heer Stroobant. — Mijnheer de Voorzitter, in dit debat werden reeds door meerdere sprekers de problemen in hun totaliteit en overzichtelijk uiteengezet. Er werd gewezen op de onderlinge samenhang van de verschillende benaderingswijzen. Er werd gepoogd, na het afwegen van voor en tegen, om tot een aanvaardbare synthese te komen.

Toch blijven sommige standpunten onverzoenlijk naast en soms tegenover elkaar staan. In deze assemblée zijn er niet twee maar meer opvattingen. Met mijn uiteenzetting wens ik slechts bepaalde aspecten van het wetsvoorstel nogmaals te beklemtonen.

Mijn betoog omvat drie gedeelten. Eerst wens ik, zoals velen het reeds voor mij deden, te wijzen op de veelheid van invalshoeken van waaruit men de vrijwillige zwangerschapsafbreking kan en moet benaderen.

Dit verplicht ons tot afwegen van diverse waarden en normen van persoonlijke of maatschappelijke aard, normen en waarden van soms ongelijke en tegenstrijdige betekenis. Hiermede wordt wellicht de deur opengezet voor subjectiviteit, willekeur en eigengerichtheid in de beoordeling.

In het tweede gedeelte wijs ik erop dat het wetsvoorstel, dat een gematigd voorstel is, — om het met de woorden van Hugo De Ridder in *De Standaard* van 16 oktober te zeggen op het unaniem verzet van Vlaamse christen-democraten en Vlaamse nationalistenvan stuit, waaruit de editorialist afleidt dat in het noorden van het land anders gedacht wordt dan in het zuiden.

Eén van de gevolgen van de staatshervorming zou dan kunnen zijn dat de Vlaamse decreetgever strengere voorwaarden zou opleggen bij de invulling van de geplande begeleidings- en ont-haalcentra.

De vraag rijst hoe onwennig de vrijzinnige gemeenschap zich in de toekomst in Vlaanderen zal voelen indien de Vlaamse christen-democratie gebruik maakt van haar numeriek overwicht om haar eigen levensbeschouwelijke visie als algemene sociale gedragsregel op te leggen.

In een derde gedeelte wijd ik enkele beschouwingen aan de manier waarop in het debat wordt omgesprongen met het principe van het recht op het leven.

Ik meen dat men hierbij met een compleet gebrek aan logica te werk gaat. Nu eens krijgt het recht op het leven een absolute waarde, dan weer wordt het tot in zijn uiterste consequenties gerelativeerd en dit naargelang het past in de discussie. Enige duidelijkheid ter zake is vereist in een zo belangrijke aangelegenheid als het abortusdebat.

Ik wil het in de eerste plaats hebben over de invalshoeken van waaruit men de problematiek van de vrijwillige zwangerschapsafbreking kan benaderen.

De invalshoek is mede bepalend voor de standpunten die men inneemt en voor de intensiteit, en misschien zelfs de hardnekkigheid waarmee men ze verdedigt. De geboorte, het leven en de dood zijn de fundamentele pijlers waarop de menselijke samenleving rust.

Er zijn er ook nog andere, bijvoorbeeld de wijze waarop de samenleving is georganiseerd en de manier waarop de individuele en collectieve waarden worden gehierarchiseerd. Aangezien men de vrijwillige zwangerschapsafbreking ook ziet vanuit de gezichtshoek van het algemeen belang, als de gemene deler van de belangen van diverse deelgroepen en als een factor van goede werking van onze maatschappij, moeten wij bepaalde waarden uit het debat weren en andere erin opnemen. Wie de voorrang geeft aan het algemeen belang verdringt de persoonlijke waarden naar de achtergrond.

Een maatschappij kan niet overleven zonder wederzijds respect voor het leven van de anderen en zonder die maatschappij haar eigen voortbestaan te waarborgen: in dat perspectief wordt vrijwillige zwangerschapsafbreking wel eens in verband gebracht met een demografische bekommerning. Vandaag wordt abortus niet als instrument van het demografisch beleid getoleerd, of tenminste niet in de negatieve zin. Dit is wel ooit anders geweest.

Aanzien sommigen het verbod van vrijwillige abortus evenwel toch als een positief instrument voor demografisch beleid en als een middel om de bevolkingstoename te bevorderen? In de mate waarin dit laatste gebeurt, moet dat klaar en duidelijk uit het debat blijken.

Ik wil het voorts even hebben over het behoren tot een groepering. Men kan zich over het probleem ook een oordeel vormen vanuit de hoek van de ideologische of levensbeschouwelijke groepering waartoe men behoort. Ook hier moet de individuele overtuiging soms wel eens wijken voor de collectieve opvattingen. Het gaat er dan om goed te weten welke belangen er op het spel staan en wiens opinies worden verdedigd.

Wanneer een opvatting wordt verkondigd, vanuit een geïnstitutionaliseerde groep, moet men voor ogen houden, dat er in onze maatschappij nog andere groepen zijn die er, op een even waardevolle wijze, andere opinies op nahouden.

Hier plaats ik dan, om het duidelijk te zeggen, naast elkaar wie gelooft en wie andersdenkend is en meer bepaald wie vrijzinnig is. Ik zeg wel «naast elkaar» en niet «tegenover elkaar».

In ons land hebben wij, gelukkig, op het vlak van de levensbeschouwelijke gedragingen een vorm en een niveau van verdraagzaamheid bereikt die samenleving — cohabitatie, om een mode-woord te gebruiken — mogelijk maakt.

Uiteraard geef ik mij er rekenschap van dat zulks slechts kan in bepaalde omstandigheden, onder meer mits wederzijds respect voor ieders opinie. Ik meen toch dat in het voorstel-Herman-Michielsens-Lallemand dit wederzijds respect aanwezig is. Het voorstel doet geenszins afbreuk aan de persoonlijke visie die gelovigen en vrijzinnigen over hun levenshouding hebben. Het voorstel laat vrijheid van keuze toe. Het legt geen enkele verplichting op aan wie ook.

Ik wil dit aspect van het probleem dat vandaag ter tafel ligt niet alleen benadrukken vanuit een democratische opvatting over het maatschappijgebeuren en vanuit een humanistische visie, maar ook vanuit de vaste overtuiging dat het spijtig, en zelfs gevaarlijk zou zijn voor ons land de reële pacificatie tussen gelovigen en andersdenkenden, waaraan tientallen jaren met geduld en vriendschap hard gewerkt werd, op de helling te plaatsen. Meer bepaald in Vlaanderen zou zulks tot zware spanningen kunnen leiden die het vertrouwen, dat ook de vrijzinnigen in het federale België hebben, grondig zou kunnen ondermijnen.

Het verbaast mij bovendien vast te stellen dat sommigen de scheidingslijn tussen de standpunten willen laten lopen langs de lijn van het geloof en de vrijzinnigheid en niet langs de breuklijn van de houding die ieder van ons inneemt ten opzichte van de maatschappelijke mutaties. Deze laatste breuklijn is veel logischer. Men wordt immers in deze aangelegenheid van vrijwillige zwangerschapsafbreking geconfronteerd met evoluerende sociale feiten en opvattingen, zowel bij de burgers als bij de sociale groepen.

De opinievorming gebeurt ook op grond van een complex geheel van steeds wijzigende omstandigheden, normen, waarde-oordelen en rechtsregels. In de loop der jaren kan de onderlinge afweging van deze factoren tot volkomen andere conclusies leiden.

Dat de standpunten soms worden opgenomen in het religieuze gedachtengoed bemoeilijkt aanpassingen daar dit gedachtengoed vaak streeft naar universele en vaste waarde-oordelen. In de mate waarin een gedragsnorm met één been in de sociale realiteit staat en met het andere in de levensbeschouwelijke sfeer, wordt hij met twee snelheden geconfronteerd.

Ik kom terug tot de relatie tussen meerderheid-minderheid om te beklemtonen dat het wellicht comfortabel is om tot een meerderheidsgroep te behoren, maar dat een permanente levensbeschouwelijke dominantie van andersdenkenden mis-schien tot Noordierse toestanden zou leiden.

De contradictie zal weliswaar in woorden en niet met de wapens worden uitgevochten, maar niettemin zou de goede werking van Vlaanderen er op alle vlakken fel onder lijden.

Als derde invalshoek is er de individuele benadering.

Hier hebben wij het dan over de ethische waarden die een ieder in zich draagt als waardemeter en richtlijn voor zijn persoonlijke gedragingen. Wij praten over een gedragslijn, die ieder individu zelf bepaalt, in het kader van de persoonlijke vrijheid die de maatschappij haar burgers toekent.

Aan het voorstel-Herman-Michielsens-Lallemand wordt het verwijt gemaakt dat het de burgers zou aanzetten tot vrijwillige zwangerschapsafbreking. Dit is louter een veronderstelling, geen vaststelling. Collega Lallemand heeft daar reeds op gewezen. Het voorstel beoogt de algemene liberalisering van de abortus niet, verre van zelfs. De «depenalisering» gebeurt slechts in uitzonderlijke omstandigheden. Bovendien zijn de begeleidende omstandigheden van die aard dat zij veeleer abortus afraden dan aanraden.

Centraal in het debat staat het recht op leven van de foetus. De discussie omtrent een zo fundamenteel recht is moeilijk.

Ik ga niet in op de vragen omtrent de biologische betekenis van de foetus. Dit deden vele anderen voor mij. Ik wil het wel hebben over het aspect van de mensenrechten.

In dit verband wordt meestal algemeen en theoretisch gediscussieerd zonder dat er aan de begrippen een concrete inhoud wordt gegeven. Indien men dat wel zou doen, dan zou de discussie vaak een andere richting uitgaan.

Ook wordt wel eens de relatie tussen de rechten van de enen en die van de anderen over het hoofd gezien. Door de tegenstanders van het wetsvoorstel wordt in dit debat het recht op leven als een absoluut recht voorgesteld. In geen enkele omstandigheid zou er dus van kunnen worden afgeweken.

Bovendien wordt aan hun visie het standpunt gekoppeld, dat er bij de beoordeling van dat recht op leven, geen onderscheid kan worden gemaakt tussen het geboren en het niet-geboren leven. Het absoluut karakter van het recht op leven is van essentieel belang in dit betoog.

De vraag rijst echter of de verdedigers van dit standpunt, en meer bepaald de christelijke gemeenschap, hun visie ook handhaven, wanneer het gaat om andere problemen.

In het bijzonder denk ik hier aan het feit dat de doodstraf nog steeds in het Strafwetboek is ingeschreven, hoewel niet toegepast, dat doodslag verschoonbaar is indien onmiddellijk uitgelokt door zware gewelddaad tegen personen, artikel 411 van het Strafwetboek, en dat er noch misdaad noch wanbedrijf is wanneer de doodslag geboden is door de ogenblikkelijke noodzaak van de wettige verdediging van zichzelf of van een ander, artikel 416 van het Strafwetboek. Het absoluut karakter van het recht op leven vinden wij evenmin terug in de discussie over het leger, de installatie van kernraketten en de modernisering van de kernwapens. En men kan toch niet ontkennen, dat wanneer er over oorlog en vrede gepraat wordt, het recht op leven ter discussie is. Logica in ons denken is wel aangewezen. Men kan niet in één aangelegenheid aan het recht op leven een algemene absolute draagwijdte toekennen, om in een andere dit karakter te ontkennen.

Tot besluit, mijnheer de Voorzitter, wil ik, in deze beperkte inbreng in het debat mijn vier essentiële conclusies herhalen.

Ten eerste, de veelheid van invalshoeken opent de mogelijkheid tot subjectiviteit in de afweging van de argumenten; eerbied voor elkaars opinie is geboden.

Ten tweede, zwangerschapsafbreking is geen feit dat uitsluitend ressorteert onder de sfeer van het algemeen belang alleen, van het religieus of van het vrijzinnig denken, van de familiere-latie of van het individueel geweten. Zwangerschapsafbreking behoort tot dat alles te zamen. Zoals de vrijwillige zwangerschapsafbreking in het wetsvoorstel-Lallemand-Herman-Michielsens wordt gedefinieerd en beperkt, kan zij, naar mijn gevoelen, voor de beslissing worden geplaatst onder de gedeelde verantwoordelijkheid van de vrouw en van de geneesheer. Het is sociaal aanvaardbaar dat de overheid slechts een toezichthoudende functie vervult.

Ten derde, het gaat niet op dat in het nieuwe België, de numeriek sterkere christelijke zuil de andersdenkende, zijn moraal oplegt, wanneer blijkt dat de maatschappelijke samenhang perfect anders mogelijk is en de openbare orde niet in het gedrang wordt gebracht.

Ten vierde, over het recht op leven, een essentieel en fundamenteel recht, moet op een samenhangende wijze worden nagedacht. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Dames en heren, ik stel voor onze werkzaamheden te onderbreken.

Je vous propose d'interrompre ici nos travaux. (Assentiment.)

Wij zetten deze bespreking vanmiddag te 14 uur voort.

Nous poursuivrons cette discussion cet après-midi à 14 heures.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(De vergadering wordt gesloten te 12 h 35 m.)

(La séance est levée à 12 h 35 m.)

